

Magisteruppsats, Lunds Universitet
Sociologiska Institutionen, VT 05
Medie- och kommunikationsvetenskap

På modernitetens rand

- om EU: s audiovisuella politik och diskursen om MEDIA -

Tomas Vinnersten

Examinator: Peter Dahlgren

Handledare: Fredrik Miegel

Abstract

Författare: Tomas Vinnersten

Titel: På modernitetens rand – om EU: s audiovisuella politik och diskursen om MEDIA

Avdelning: Medie- och kommunikationsvetenskap, Lunds Universitet

Bakgrund: Den europeiska unionen är idag en realitet. Mycket har hänt under det senaste seklet och den geografiska kontinent varpå det för hundra år sedan låg en räckta politiska nationalstater ligger det idag en politisk union, en stormakt. Detta har fått stora konsekvenser både för världspolitiken och för den enskilda individens uppfattning om sin egen tillvaro. Min undran är hur detta kunnat ske. Hur kan världen förändras på ett så radikalt sätt på bara några årtionden? Hur har övergången från nation till union kunnat gå så snabbt? Vilka verklighetsanspråk ligger bakom den bild av världen som presenteras utifrån EU.

Mål: För att analysen ska kunna sägas vara lyckad bör frågor som hur den bild av världen som manifesteras i dokumenten om MEDIA ser ut, ur vilka diskursiva strukturer som denna världsbild hämtar legitimitet samt hur dessa diskurser är relaterade till varandra ha besvarats.

Metod: Diskursanalys har använts som både teoretisk och metodologisk utgångspunkt. Detta medför att analysen tar avstamp i poststrukturalistisk teoribildning i en socialkonstruktivistisk kontext. Mer konkret har jag utgått från officiella dokument som berör stödprogrammet MEDIA. Dokumenten är från 1990 (MEDIA I), 1995 (MEDIA II) samt 2000 (MEDIA plus). Även om utgångspunkten är konkret text i konkreta dokument strävar jag hela tiden efter att behandla MEDIA som en social konstruktion, som en meningsfullhet i en meningsfull kontext och med konsekvenser på den sociala verkligheten.

Resultat: Den bild av världen som manifesteras i dokumenten om MEDIA hämtar sin legitimitet i geografien. Genom en genealogisk resa kan geografien som grund för den sociala verkligheten och som meningsgrund för den egna tillvaron spåras till modernitetens vagga. Det ligger därför nära till hands att koppla samman geografien med moderniteten och peka på globaliseringens (och medialiseringens) konsekvenser av minskad betydelse av tid, rum och avstånd (geografins fundament) som en utmaning av moderniteten i sina fundament. Samtidigt finns där krafter som kämpar för en återgång till geografi, men även till religionen, och det är här som EU kommer in i bilden. Diskursen om MEDIA både tilltalar oss som geografiska (moderna) varelser och strävar efter att stärka en marknad som producerar sådana tilltal (bitar av den europeiska geografien) mot vilka vi som européer ska fortsätta skapa mening i vår tillvaro. EU är och förblir därför ett modernt projekt – livräddning på en utmanad men livskraftig modernitet eller kuvös för en gammal och döende sådan.

Identity means not having to have a home. Awareness, for me, has something to do with not being at home.

Awareness of anything. (Wim Wenders; citatet är från Morley & Robins, p 102, 1995).

1.INLEDNING	2
BAKGRUND	2
VAD ÄR MEDIA?	3
FORSKNINGSFRÅGOR	5
2.METOD	6
EMPIRISKT MATERIAL	6
TOLKNINGEN	7
UTGÅNGSPUNKTER	9
3. STRUKTURER AV MENING	11
SOCIAL KONSTRUKTION	11
POSTSTRUKTURALISM	12
GENEALOGISKA SPÅR	13
DISKURSENS STRUKTURER	14
IDENTITET SOM POSITION	14
KUNSKAP SOM POLITIK	16
EUROPA SOM DISKURS	17
EUROPA OCH VÄRLDEN	17
LIVET INNAN GEOGRAFIN	19
4.BORTOM TEXT OCH KONTEXT	21
TEXTEN	21
MÅLEN - EN AKTÖR TRÄDER FRAM	22
SYFTET - INDUSTRIEN BLIR GEMENSAM	24
EUROPAS ANSIKTEN – KULTURARV ELLER INDUSTRI	26
BILDEN AV MEDIA – BORTOM DISKURSEN	29
KONTEXT	31
GEOGRAFINS FUNDAMENT	32
DEN EKONOMISKA POLITIKEN	35
IDENTITETSKULTUREN	37
EUROPA OCH MODERNITETEN	40
5.SLUTSATS	44
EN KORT SAMMANFATTNING	45
NÅGRA AVSLUTANDE ORD	46

1. Inledning

Den Europeiska Unionen är idag en realitet. Den kontinent som i början av det tjugonde århundradet bestod av en lång och brokig skara nationer med bara den starka nationalismen som gemensam nämnare hyser idag en politisk stormakt – en politisk, ekonomisk och kulturell union. Eller hur är det egentligen med den saken? Är EU som namnet indikerar en europeisk union eller är det mer rimligt att tala om ett samarbete mellan suveräna men ändå av varandra beroende nationalstater. Om svaret är att EU verkligen är en union kan man fråga sig om det är rimligt att tala om en process där självständiga nationalstater bryts ned för att gå upp i denna union? Innebär EU i så fall nationalstaternas upplösning eller bör EU snarare ses som ett komplement till nationalstaterna? Detta är några av många frågor som väcks när man studerar de politiska aktiviteterna på dagens europeiska kontinent – en kontinent där EU tycks ta formen av navet i det politiska hjulet. Åtminstone är det så för en del av oss och på detta sätt tycks det rimligt att tala om diskurser, eller olika sätt att förstå den europeiska politiken.

Bakgrund

EU som Europas politiska framtid är en självklarhet för vissa av oss medan det för andra snarare rör sig om ett hotfullt svart hål av byråkrati. Men vad är då sant? Är EU det politiska hjulets nav eller är EU i själva verket en överfinansierad lekstuga för politiker som inte får plats i den nationella politiken? Är EU Europas räddning eller ett svart hål av byråkrati på randen att implodera? Talar man om diskurser kan man säga att båda sätt att förstå EU är sanna men att de är sanna på olika sätt – de är sanna i olika sammanhang och med olika konsekvenser. Det är på detta sätt som EU blir intressant ur ett diskursperspektiv. Med diskursglasögon på och fokus på metod med anknytning i diskursteori blir språket och dess underförstådda betydelser särskilt viktiga att analysera. Vad är det som sägs och vad är det som lämnas därefter när man talar om EU? Vem får tala om EU: s vägnar och vem har makten att definiera? Vad betyder det som verkligen uttrycks och med vilka konsekvenser för vem? Vad innebar exempelvis ett namnbyte från EG som i den europeiska gemenskapen till EU som i den europeiska unionen? Vem står bakom bytet och vems syften tjänar det? Vems syften motarbetas och vad för sorts underförstådd världsbild döljer sig bakom en sådan formulering?

Givetvis är EU ett allt för stort ämne för att kunna behandlas i ett sammanhang som detta men oavsett om EU förstås som ett objekt, ett område eller en process så omgärdas begreppet av en

rad underförstådda antaganden. Det är just dessa underförstådda antaganden som konstruerar den bild av EU som när den tas för given blir till en diskurs. Diskursen är alltså en bild av ett objekt, ett område eller en process som innehåller både sådana antaganden som är möjliga att ifrågasätta och sådana som inte är det. De som inte är möjliga att ifrågasätta blir inom diskursen till kunskap och innehåller alltid aspekter av makt eftersom de tjänar vissa individers intressen snarare än andras.

För att närma mig någon som helst förståelse av EU som politisk företeelse tvingades jag redan tidigt i processen att fundera i termer av gränser. För att kunna finna åtminstone en ända på det nystan av underförstådda antaganden som bär upp såväl min som många andras förståelse av EU har jag också tvingats fundera i termer av metod. Till att börja med har jag valt att gå på djupet på den audiovisuella politiken. Just den audiovisuella sektorn beskrivs som särskilt viktig för den europeiska identiteten och sägs för många vara den enda källan till information. Samtidigt som den europeiska identitetens vara eller ickevara är politisk i sig, beskrivs också den audiovisuella sektorn som särskilt viktig för ekonomin (www.europa.eu.int). För att fortsätta har jag valt att studera den audiovisuella politiken som en diskurs inom den övergripande diskursen om EU.

Vad är MEDIA?

Vad gäller den europeiska audiovisuella policyn är denna byggd kring två grundläggande stötspelare varav stödprogrammet MEDIA är den ena och direktivet ”Television utan gränser” är det andra. Den audiovisuella politiken syftar både till att underlätta utbytet av produkter mellan medlemsländerna och till att införa grundläggande principer om rätt till genmäle och skydd mot skadligt programinnehåll för minderåriga. Vad gäller de politiska ambitionerna bakom politiken är det inte svårt att se det ökade utbytet av programinnehåll mellan medlemsländerna som ett europeiskt försök att bygga en stark industri som ska kunna stå emot importen av särskilt amerikanska teveprogram. Genom att underlätta utbytet mellan medlemsländerna ska gemensamma satsningar kunna göras samtidigt som den inhemska marknaden växer och förutsättningarna för ekonomisk lönsamma produktioner skapas.

Där finns dock minst ytterligare en politisk aspekt av politiken. Medan en ambition är att stå emot trycket från särskilt amerikanska teveprogram borde en annan men nära sammanlänkad ambition vara att skapa en mer solid europeisk identitet just i distinktionen mellan det europeiska och det andra med det ökade samarbetet över nationsgränser som verktyg. Inom

denna dialektik – den audiovisuella sektorn som verktyg för en gemensam identitet och för en starkare ekonomi – befinner sig alltså MEDIA. Mer specifikt är MEDIA ett stimulanspaket med en budget på tiotals miljoner euro per år. Pengarna måste sökas och de delas ut efter noga angivna riktlinjer. För att öka synligheten finns ett antal hjälpdiskar runt om i Europa vars uppgift är att bistå film- och tevebranschen med hjälp vid ansökningar men även att synliggöra MEDIA för branschfolk och allmänhet. Programmets övergripande mål är i många avseenden vagt formulerade och de innehåller därför många möjligheter att läsa in både en upplösning av den nationella identiteten och ett rent ekonomiskt industriavtal. Denna dubbelhet ifråga om mål och ambitionsnivå tycker jag rimligtvis inte kan ses som någonting annat än en helgardering.

Vad som därför tacksamt låta sig göras är en diskursanalys av det som uttrycks i de dokument som kommit att stämplas som officiella manifestationer av den europeiska audiovisuella politiken. Genom att undersöka dessa dokument och leta efter underförstådda formuleringar som lyfter fram ett visst sätt att se det sociala livet på som naturligt kan en bild av den politiska agendan träda fram. Genom att se till vad som sägs och hur det sägs men även vad som inte sägs kan en bild av vem som vill vad med den i dokumenten framträdande världsbilden ta form. Genom dokumentens avsaknad av personliga åsikter framställs dokumenten dels som objektiva men även som kollektiva. Det är dock viktigt att dra sig till minnes att det alltid är någon som har skrivit och formulerat texten i dokumentet och att detta har gjorts i ett sammanhang och med ett syfte. Passiva verbkonstruktioner och utelämnade agenter kan dölja personliga åsikter och ambitioner men en diskursanalys kan lyfta fram dem igen.

När den gemensamma kulturpolitiken beskrivs som EU: s utelämnas vem som initierat den men även varför. Genom att avpersonifiera sig själva och göra sig till ett verktyg för diskursen kan beslutsfattare föra ut ett mål som unionens mål men om diskursanalytikern kan spåra de dolda föreställningarna som gömmer sig i dokumenten kan dess föreställningar ifrågasättas och relateras till andra sätt att se på samma del av det sociala livet på.

Under årens lopp har programmets syfte modifierats något och det skall i den senaste versionen stödja den europeiska film- och teveindustrin och göra denna mer konkurrenskraftig på den globala marknaden. Samtidigt finns i den gemensamma politiken ett uttalat mål att öka utbytet över de europeiska gränserna och stärka en känsla av gemenskap och denna

gemenskap framstår för mig som det kit som ska hålla en brokig skara europeiska nationer samman i en union. Ur ett historiskt perspektiv tycks detta mål svårt att uppnå men samtidigt är unionen och MEDIA ett faktum och min nyfikenhet är och förblir därför stor.

Forskningsfrågor

Målet med denna uppsats är att undersöka diskursen om MEDIA – att peka på den tysta kunskap som trätt fram i ljuset under min läsning av de aktuella måldokumentet som legat till grund för undersökningen. Genom att peka på sådan tyst kunskap och problematisera denna vill jag även problematisera den världsbild som ligger bakom och manifesteras i denna kunskap. Genom att ifrågasätta den kunskap som ligger under diskursens yta vill jag också bidra till en vidgad förståelse för hur denna kunskap tagit och fortsätter att ta form. Genom att peka på förskjutningar i texten vill jag även peka på motsvarande förskjutningar i den diskurs om MEDIA som manifesteras i texten. För att lättare uppnå detta mål har jag valt att formulera ett par forskningsfrågor som ska guida både mig som författare och dig som läsare genom föreliggande uppsats. Frågorna är av en övergripande art vilket givetvis både sina för- och nackdelar. Samtidigt som sådana frågor håller dörren öppen för alternativa slutsatser riskerar de att bli så pass öppna att de inte betyder någonting. Detta är givetvis en allvarlig invändning men jag hoppas ändå att frågorna kan fungera som ledsagare och att de kan bidra till stringens både vad gäller analysen och läsningen av den samma.

- 1) Hur ser den bild av världen ut som manifesteras i MEDIA?
- 2) Ur vilka diskursiva strukturer hämtar dess tysta kunskap sin kraft?
- 3) Hur är dessa diskurser och strukturer av diskurser relaterade till varandra?

2. Metod

För att analysera diskurser måste man se bortom det uppenbara. Man måste ifrågasätta det som tas för givet och söka sig bortom det tänkbara. En diskursanalytiker måste ha fantasi och kreativitet men också tålmod och noggrannhet. Ingen vill läsa en fantasifylld färd ut i gränslandet för det som är tänkbart om detta inte är förankrat i det som verkligen är här och nu.

...discourse theory does seek to provide novel interpretations of events and practices by elucidating their meaning, it does so by analysing the way in which political forces and social actors construct meanings within incomplete and undecidable social structures. This is achieved by examining the particular structures within which social agents take decisions and articulate hegemonic projects and discursive formations. Moreover, discursive theorists seek to locate these investigated practices and logics in larger historical and social contexts, so that they may acquire a different significance and provide the basis for a possible critique and transformation of existing practices and social meanings (Howarth, 2000: sid 129).

Citatet lyfter diskursanalysen in mot en kontext av politisk medvetenhet om den sociala verklighetens föränderliga karaktär men om diskursanalysen är politisk måste analytikern veta var och i vilket sammanhang han eller hon arbetar. Detta är de ramar som man har att spela med och utan en noggrann förankring blir analysen ingenting annat än just en tankeflykt utan kraft att förändra och utan agenda eller mål. Målet måste med andra ord vara att se det som är tänkbart men att samtidigt kunna relatera detta till det som verkligen är här och nu.

Empiriskt material

För att uppnå mitt mål att lyfta fram den tysta kunskapen om MEDIA, finna denna kunskaps fundament och sedan kunna redogöra för dessa diskursiva fundamentals relationer har jag valt att utgå från tre dokument där programmen MEDIA I, II och plus presenteras. Dessa dokument har jag funnit på EU: s hemsida, www.europa.eu.int, och det är med andra ord frågan om en undersökning som tar sin utgångspunkt i officiella dokument, tre stycken text, som genom sin placering kan tänkas syfta till att presentera MEDIA för en bredare allmänhet. Vad jag dock vill framhålla är att det metodologiskt inte är frågan om en text- eller dokumentanalys utan om en diskursanalys även om det är texten eller dokumentet som jag utgår ifrån.

Vad som menas med detta är att MEDIA ses som en diskurs, en social konstruktion, som i likhet med andra diskurser utgörs av sammanlänkade strukturer av mening. De texter som jag utgår från ses som manifestationer av diskursen och MEDIA blir det nav kring vilket olika betydelser och strukturer av betydelser tar form i en bild av världen. Denna meningsstruktur är i sin tur relaterad till andra strukturer som tillsammans bildar kedjor av sammanlänkade strukturer och genom att peka på hur sådana strukturer av mening hänger samman, vilka sanningar och kunskap/maktförhållanden som (re)konstrueras i språkliga manifestationer inom dessa strukturer kan en bild av diskursen och dess ordning träda fram.

Kontexten är alltså viktig och jag kommer att sträva efter att relatera text till kontext och försöka närma mig den aktuella diskursen genom att förstå dess sammanhang. Det är alltså viktigt att relatera texten till programmet i sin helhet men även programmet till andra program, verksamhetsområden, relaterade åtgärder, politiska händelser, internationella relationer, individuella mål, etc (Fairclough, 1995a). Denna ambition har lett till en disposition där först texten ligger i fokus för analysen; sättet som diskursen manifesterar sig på och den bild av det sociala livet som träder fram i denna text. Först därefter kommer ett avsnitt där text relateras till kontext och det samhälleliga sammanhang – den verklighet – som diskursen verkar inom.

Metoden som jag har valt att jobba med är för övrigt av kvalitativ art. Vad jag är intresserad av är underliggande antaganden och strukturer av kunskap som manifesterar sig i uttryck och begrepp, inte antalet sådana uttryck eller begrepp. Jag vill med andra ord gå på djupet och förstå vad som kan tänkas ligga bakom ett visst uttryck eller begrepp och hur detta förhåller sig till, (re)konstruerar, den diskurs eller det sammanhang av diskurser som den befinner sig i. För detta ändamål lämpar sig den kvalitativa metoden särskilt bra då denna grovt räknat syftar till att finna nya dimensioner av förståelse av ett visst fenomen och att se bortom det givna (Deacon, 1999).

Tolkningen

Nyckeln till förståelse av sociala och kulturella fenomen ligger enligt Fairclough (1995a) i möjligheten att kombinera abstrakta analyser av samhällsfenomen med mer noggranna och konkreta analyser av specifika manifestationer av dessa fenomen. Det viktiga är alltså att förståelse möjliggörs först i dialogen eller i skärningen mellan det konkreta och det abstrakta

och att förståelsens nyckel ligger i att se hur strukturer av diskurser verkligen manifesterar sig i handlingar och praktiska situationer – exempelvis i text i officiella måldokument som hämtats från en hemsida, men även i konsumtion eller produktion av någon av de produkter från den audiovisuella sektorn som i de aktuella dokumenten beskrivs som Europas kulturarv och industri. I Faircloughs (1995a) modell är det lingvistikens som möter samhällsvetenskapen men modellen är givetvis möjlig att applicera på andra kombinationer av ämnen inom ramarna för ett diskursteoretiskt förankrat tankesätt.

I Faircloughs (1995b) modell kallas metoden för *kritisk diskursteori* och *diskursteori* syftar i sammanhanget till teorier om förståelse som möjliggörs i skärningen mellan strukturer av socialt konstruerad mening och konkreta manifestationer av sådana meningsstrukturer. Termen *kritisk* syftar å andra sidan till antagandet att alla sociala handlingar, inte minst språkliga sådana, alltid har konsekvenser som vi inte alltid är medvetna om. Att tala blir att handla efter som bruket av språket (åter)upprättar den socialt konstruerade verklighetens relationer och ojämnt fördelade tillgångar till makt. På detta sätt kommer varje språklig handling att antingen utmana eller upprätthålla antaganden om verklighetens beskaffenhet vilken i sin tur innehåller strukturer av kunskap/makt (Fairclough, 1995b). Särskilt Foucault (Howarth, 2000) betonar hur kunskap och makt är två sidor av samma mynt och eftersom språkliga handlingar antingen upprätthåller eller ifrågasätter kunskap om det sociala livet är dessa handlingar också relaterade till upprätthållandet av samhällsliga relationer människor och grupper av människor emellan.

Fairclough (1995a) påpekar även hur språket både konstrueras av och konstruerar sociala identiteter, relationer och system av kunskap. I Faircloughs (1995a) modell står diskursen för ett område på någon nivå. Olika politiska inriktningar kan stå som exempel på olika diskurser då de artikulerar samma del av verkligheten och förklarar, eller gör anspråk på att förklara, samma del av verkligheten. Detta är centralt för teorier om diskurs och innebär att sanningen är annorlunda inom de olika diskurserna, att sanningen är avhängig det system av mening som sanningen uttalas inom samtidigt som sanningen saknar mening utanför ett system av mening (Howarth, 2000). Detta har Foucault uttryckt som att man för att vara sann måste tala sanning inom sanningens gränser (Foucault, 1993).

Utgångspunkter

Enligt Fairclough (1995a) är det alltså viktigt att ta hänsyn till dialektiken mellan diskursens underliggande meningsstrukturer och det manifesta uttrycket av diskursen. Processen liknar i vissa avseenden en hermeneutisk cirkel i och med att vi rör oss från det manifesta till det övergripande och sedan tillbaka igen. Fairclough (1995a) har dock valt att gestalta sin modell i en fyrkant med tre nivåer. Centralt placerat är texten varifrån analysen tar sin utgångspunkt. I nästa steg ska den diskursiva praktiken analyseras och här kommer frågor som produktion och konsumtion att skära in i tolkningsprocessen. Det är med andra ord tänkbart att stödja sin analys av texten på teorier om produktionsvillkor utifrån den politiska ekonomins område men även på semiotiskt inspirerade teorier om olika tolknings- och mottagningsmöjligheter av texter. I det tredje steget är det slutligen den sociokulturella praktiken som ska analyseras och denna nivå syftar till de mer övergripande aspekterna av det samhälle som de diskurser som analyseras befinner sig i. Karaktäristiskt för tolkningsprocessen i Faircloughs (1995a) modell är att mittennivån, den diskursiva praktiken, ses som medlare mellan de övriga nivåerna och i och med detta kommer mycket fokus att hamna på denna nivå. Det blir således just i den diskursiva praktiken som möjligheten till förståelse öppnar sig eftersom denna praktik är skärningen mellan det manifesta uttrycket och den överordnade struktur av diskurser som uttrycket manifesteras i.

Innan jag går vidare i uppsatsen vill jag dock peka på det dispositionella upplägget av analyskapitlet. Efter en genomgång av uppsatsens teoretiska ramar kommer jag tryggt lutad mot Faircloughs (1995a) modell att analysera texten genom att identifiera noder och strukturer av noder men även genom att göra en jämförelse mellan manifestationerna av de olika programmen inom MEDIA (MEDIA I, II och plus). Detta görs genom att jag lyfter fram särskilt intressanta formuleringar i texten och relaterar dem dels till varandra och till den del av verkligheten som de berör. Slutligen kommer jag även att analysera kontexten genom att luta mig mot en mer holistisk förståelse av det moderna samhället inom ramen för mina teoretiska och metodologiska utgångspunkter. Att undersöka är att utmana sin egen förståelse men om undersökningen leder till kunskap eller inte är upp till andra att bedöma. Sanningen är ju som bekant avhängig det system som denna uttalaras i och undersökningsarbete kan aldrig bli någonting annat än politik, om än utifrån ett mer eller mindre kvalificerat gissningsarbete. Att undersöka blir att göra uttalanden om verklighetens beskaffenhet och dessa kommer antingen att förkastas eller omhuldas, inte för att de är sanna eller falska men väl för att de

utmanar eller samspelar med olika system av kunskap/makt. Det handlar med andra ord om att söka sanningar som är bra snarare än sanna och jag kan bara presentera vad jag finner rimligt och i så stor utsträckning som möjligt försöka klargöra varför jag gör det.

3. Strukturer av mening

I detta kapitel kommer jag att redogöra för de teoretiska ramar som uppsatsen kommer att röra sig inom. Kapitlet är indelat i tre underkapitel som i tur och ordning behandlar *social konstruktion*, *diskursiva strukturer* och *Europa som diskurs*. Utgångspunkten är att alla aspekter av det sociala livet konstrueras genom språkliga aktiviteter. Precis som Wittgenstein (1992) påpekade föds vi in i ett etablerat system av språklig mening och vi tar i egenskap av subjekt upp en eller flera positioner i detta system men häri ligger också en paradox. Genom att kastas in i ett befintligt system av mening är vår möjlighet att förstå oss själva och det sociala livet begränsat av detta system. Samtidigt kan vi inte då vi verkar inom detta system låta bli att påverka det och förändra vad det betyder att vara i detta system. Vi är med andra ord både fångar och fria kreatörer på en och samma gång i den språkliga meningens strukturer (Burr, 1995 och Belsey, 2002). Sedan är det ju så att det finns både många och olika typer av positioner att ta upp och det språkliga systemet av mening består av många mindre och mer eller mindre separata men alltid med varandra sammanlänkade system av mening.

Social konstruktion

I och med att någonting benämns kommer det också att tillskrivas en viss mening i ett visst sammanhang. Att benämna är därför nära sammanlänkat med upprättandet av det sociala livet och detta är centralt i all teori om social konstruktion. Precis som Wittgenstein (1992) framhåller så föds vi som sociala varelser in i ett språkbruk som både formar och strukturerar sättet vi förstår världen och oss själva på samtidigt som vi genom att förstå världen och oss själva obönhörligt kommer att förändra språkets strukturer för kommande generationer av språkbrukare. Bruket av språket kommer alltid att samtidigt upprätta och förändra sociala identiteter, sociala relationer och strukturer av kunskap (Fairclough, 1995a). Varje språklig handling kommer därför att relateras till en underliggande struktur av mening och vi måste här minnas Saussures (Howarth, 2000) teorier om mening trots att poststrukturalismen idag dekonstruerat distinktionen mellan *langue* och *parole*. Språket blir med andra ord i poststrukturalistisk teori politiskt och varje ord blir till manifest (Burr, 1995 och Jorgensen & Phillips, 2002).

Poststrukturalism

En grundläggande tanke bakom poststrukturalismen är att all betydelse förändras över tiden; nya betydelser uppstår när ord och innebörder relateras på nya sätt. Gamla strukturer av mening sätts i gungning när ord och innebörder trotsar diskursiva gränser. Nya strukturer uppstår och gamla förändras, strider om innebörder utspelar sig och många ord har fler än en betydelse. Språket som system av meningsstrukturer sätts i den gungning som är nödvändig för dess fortlevnad. Till skillnad från strukturalismen bryter poststrukturalismen ner langue, människans kognitiva meningsstruktur, i avgränsade språkspel, diskurser, där reglerna för mening finns inom respektive spel samtidigt som spelen måste relateras till varandra för att fortsätta vara meningsfulla. På detta sätt artikuleras inte längre Saussures olika parole ur ett och samma langue utan varje parole är ett eget men av varandra sammanflätat system av mening. På detta sätt kan poststrukturalismen bland mycket annat förklara hur ett och samma begrepp kan betyda olika saker i olika sammanhang (Belsey, 2002 och Jorgensen & Phillips, 2002). Detta kan förstås genom Jorgensen & Phillips (2002) resonemang om förståelsen av en helt vanlig sten. Samma sten kan förstås som en projektil, ett konstverk eller ett stycke byggmaterial och vad stenen betyder är alltså beroende på i vilket sammanhang, vilket del av det sociala livet, som den artikuleras in i. Detta betyder inte att det inte finns någonting som är verkligt eller att stenen bara är språk men det betyder, vilket Derrida (Howarth, 2000) påpekade, att det aldrig går att uppfatta någonting bortom en eller annan struktur av språklig mening.

Varje betydelse måste förhålla sig till andra betydelser inom en struktur av mening för att betyda någonting. Runt varje betydelse formar sig sedan relationer av både synlig och dold karaktär. Det som är dolt är det som vi inte finner rimligt att ifrågasätta; det som kallas kunskap eller vetenskap. På detta spår kan man fortsätta in i det europeiska sammanhanget och betydelsen av ett begrepp som EU beror på vad det inte betyder men också på hur andra begrepp inom samma struktur av mening förhåller sig till begreppet och hur denna struktur av mening förhåller sig till andra strukturer av mening. Laclau & Mouffe (Jorgensen & Phillips, 2002) kallar i sin terminologi de tecken kring vilka kluster av betydelser hopar sig för noder. Dessa kan liknas vid knutar i ett nät om det språkliga systemet av meningsstrukturer liknas vid nätet. Kring dessa noder tar diskurser, eller språkspel, av underförstådd kunskap form. En diskurs är alltså en föreställning av betydelsen av ett objekt, ett område eller en process etc. Denna föreställning innehåller både antaganden som är möjliga att ifrågasätta och sådana som

inte är det. De som inte är möjliga att ifrågasätta blir inom diskursen till kunskap och innehåller alltid aspekter av makt eftersom de tjänar vissa individers intressen snarare än andras (Howarth, 2000 och Fairclough, 1995b).

För att förstå betydelsen av ett begrepp som EU måste man alltså spåra begreppets uppkomst och dess bakomliggande förhållanden till andra begrepp. *Europa* är ett begrepp och *union* är ett annat men tillsammans betyder de någonting annat än summan av de båda begreppen. Europa är en knutpunkt i det språkliga nät av mening, den diskurs, som syftar till europeisk politik på överstatlig nivå. Europa är ett begrepp kring vilket olika diskurser tar form och strider om att fylla begreppet med sin egen definition.

I ett geografiskt sammanhang betyder Europa en sak men i ett politiskt sammanhang en helt annan sak. På detta sätt är Europa i Laclau & Mouffes (Jorgensen & Phillips, 2002) terminologi ett flytande tecken utanför diskursen om EU. Ett flytande tecken syftar till ett begrepp som i sig är tomt på mening och därför måste relateras till andra begrepp och artikuleras in i ett meningssammanhang för att betyda någonting. Karakteristiskt för sådana tecken är också att olika meningssammanhang ofta strider om rätten att definiera tecknet på sitt eget vis; att få ensamrätt till tecknet som i så fall låses som objektiv i denna betydelse. Exempelvis har Europa olika betydelser beroende på om man artikulerar begreppet in i en nationell eller kontinental diskurs. Den nationella och den europeiska diskursen kan därför sägas strida om huruvida Europa ska syfta till en plats där politiskt suveräna nationer ligger eller en överstatligt politisk union.

Genealogiska spår

Enligt den sociala konstruktionens principer råder ingen ontologisk/epistemologisk skillnad mellan begrepp som *europeisk gemenskap*, *galenskap* eller *sexuell perversion*. Samtliga begrepp kan, precis som i Foucaults genealogi, spåras genom historien till den tid då de uppstod genom att tillskrivas en betydelse i relation till andra betydelser inom en viss struktur av mening. Resonemanget pekar därför på att betydelsen av de psykiska sjukdomarna, vilket Foucault (Howarth, 2000) studerade, och förståelsen av den europeiska gemenskap, som EU förvaltar, kom att uppstå då människor benämnde dessa sjukdomar eller denna gemenskap eftersom begreppen då artikulerades in i strukturer av mening. Begreppen kom med andra ord att bli betydelsefulla först då de relaterades till andra begrepp inom en struktur av mening eftersom de då stod i relation till någonting som de inte var (Jorgensen & Phillips, 2002).

Detta betyder ingalunda att de beteenden som man idag kallar för psykiska sjukdomar eller de värderingar som idag kallas för europeisk gemenskap inte fanns innan de benämndes som sådana. Beteendena och värderingarna fanns men de betydde inte vad de betyder idag eftersom beteendena och värderingarna har kommit att artikuleras in i diskursiva meningsstrukturer med förhållanden av kunskap/makt. Exempelvis finns där idag det förr fanns nationella kulturarv förutom nationella även lokala, regionala, kontinentala och globala kulturarv. Detta pekar på hur ett tidigare någorlunda stabilt begrepp som ”kulturarv” har denaturaliserats genom att artikuleras in i olika diskursiva sammanhang som konkurrerar med det nationella. Jag skulle till och med vilja gå så långt som att hävda att kulturarvet åtminstone sedan senare delen av 1800- talet haft en någorlunda naturlig status som nationellt men att denna låsning i samband med diskursen om EU idag har kommit att utmanas. Den europeiska identiteten skulle alltså först ha blivit meningsfullt som begrepp då identitetsbegreppet deneutraliserades och den någorlunda låsta betydelsen i identiteten som nationell kom att utmanas genom att artikuleras in i nya meningssammanhang.

Diskursens strukturer

Grunden för all teori om social konstruktion är precis som begreppet antyder idén om att den sociala verkligheten konstrueras. Genom språkliga aktiviteter bevaras och förnyas samtidigt de strukturer av mening som organiserar den sociala verkligheten. Vid varje uttryck kommer det att finnas underliggande antaganden som inte ifrågasätts utan hålls som naturliga. Om en diskurs beskrivs som de gemensamma föreställningarna, både dold och synlig, om ett begrepp blir det de dolda, de som Laclau & Mouffe (Jorgensen & Phillips, 2002) kallar för objektiva som blir intressanta att studera.

Identitet som position

En diskurs kan ses som en struktur av betydelser kring ett begrepp, en föreställning med underförstådda antaganden om verklighetens beskaffenhet, och genom att lyfta fram särskilt intressanta formuleringar eller frånvaron av sådana kan man peka på sådana underförstådda antaganden. Genom att undersöka språkliga uttryck och jämföra olika meningsstrukturer med varandra kan man finna spår av de återkommande föreställningar som tillsammans formar en relativt stabil bild av den sociala verkligheten. Enligt gängse teorier om social konstruktion föds vi in i en struktur av mening samtidigt som vi genom att bruka språket förändrar denna struktur. Det är i denna struktur av mening som vi finner, skapar och ständigt återskapar våra

identiteter genom att förhålla oss till meningsstrukturer om världen. I Foucaults (Howarth, 2000) genealogi uppstår dessa identitetsprojekt i form av positioner i de olika diskurserna. Detta resonemang är inspirerat från Althusser (Belsey, 2002) resonemang om interpellation men där Althusser ser en falsk verklighetsbild som talar till människor så att de tar upp positioner i den bild som maskerar den sanna verklighetens förhållanden ser Foucault just bara diskurserna och deras positioner. Foucault pekar alltså inte på någon sannare verklighet bortom diskurserna utan nöjer sig med diskurserna i och med att det är i och med dem som människor lever.

Inom den kritiska traditionen har bland annat Fairclough (1995a) pekat på teorier om diskursformationer som en möjlig väg att förstå den språkliga konstruktionen av identitet och relationerna mellan samhället som konstruktion och dess relationer till identitetsprojekt och självförståelse. Dessa benämns som ideologiska i och med att de konstruerar och bär upp ojämna strukturer av kunskap och makt och emanciperar vissa grupper av människor medan andra förtrycks, snarare än att de är falska. Här kan man även göra försiktiga kopplingar till Halls (Barker, 1999) resonemang om flerskiktade identiteter. Detta skulle då syfta till att en identitet kan innehålla flera olika positioner på samma gång. Diskurser på olika men ibland även på samma nivå talar till positioner som om de tas upp införlivas i identitetsprojektet. Att ta upp en position blir alltså att ta del av den diskurs som positionen är meningsfull inom.

Medan vissa strukturer av mening, särskilt sådana som verkar på olika nivåer, enkelt låter sig kombineras finns de som inte lika enkelt låter sig så göras. Exempelvis finns där föreställningar om vad det innebär att vara man precis som det finns föreställningar om att vara svensk och medlem i en frimärkssamlarförening. En och samma individ kan ta upp alla tre positioner utan att någon av positionerna krockar. Problem uppstår först om positionerna krockar; om olika diskurser artikulerar samma delar av den sociala verkligheten, identiteten, på olika sätt. Detta kan ske om en tidigare objektiv diskurs ifrågasätts och nya sätt att föreställa sig verkligheten blir tänkbara; om fler diskurser inom ett och samma fält av diskurser utmanar den dominerande diskursen. Olika diskurser inom samma fält av diskurser, diskurser som artikulerar samma del av världen, kan alltså om de artikulerar identiteten uttömmande komma att krocka och ge upphov till inre slitningar (Jorgensen & Phillips, 2002, Howarth, 2000 men även Fairclough, 1995a).

Kunskap som politik

De betydelser som inom en given struktur av mening inte ifrågasätts benämns som kunskap; de tas för givna och objektiva och ses som sanna. Tvärtom gäller för de betydelser inom strukturen av mening som ifrågasätts och som istället ses som åsikter (Howarth, 2000). Laclau & Mouffe (Jorgensen & Phillips, 2000) benämner i sin diskursteori distinktionen mellan kunskap/åsiikt för objektivitet/politik och precis som Foucault (1993) lyfter de fram hur kunskap, eller objektivitet, aldrig kan separeras från makt och kontroll. Objektiva fakta gynnar vissa individer över andra, att ha objektiviteten på sin sida är att ha makt, och inom varje diskurs finns objektiva relationer mellan betydelser som inte kan ifrågasättas utan att ifrågasätta fundamentet för den rådande ordningen (Jorgensen & Phillips, 2002). Det är på detta sätt som Fairclough (1995a) men även Howarth (2000) pekar på diskursanalysens möjlighet att emancipera de som undertrycks av de betydelser som i egenskap av kunskap tas för objektivt sanna. Att analysera diskurser innebär med andra ord att relativisera det som tas för givet, att ifrågasätta enskilda diskurser men även fundamenten för diskursiva formationer, och genom att relativisera sanningsbegreppet ska makten utmanas.

Gängse teorier om diskursformationer bygger på grunderna inom socialkonstruktionen och ifrågasätter sanningens företräde framför mening. Detta pekar på att sanningen alltid är avhängig meningssystemet, den diskurs inom vilken sanningshalten testas. Alla diskussioner om sanning sker alltså inom ett system av mening och med detta menar Howarth (2000) att diskursteorin hämtar från en lång tradition som sträcker sig från bland andra Wittgenstein, Heidegger, Kuhn och Foucault.

Dessa tankar leder vidare mot en grov indelning av samhällsvetenskapen i två läger där det ena ser samhällsforskning i ljuset av vetandets ideal medan det andra ser samhällsforskningen som politik. Den senare ståndpunkten bygger på tanken att utmana det som tas för givet och skapa nya möjligheter att föreställa sig samhället på. Om nya samhällen blir möjliga att föreställa sig blir de också meningsfulla att sträva mot. På detta sätt blir forskningen politisk; kanske mer politisk än politiken eftersom politik allt som oftast handlar om att administrera samhällets kunskap inom befintliga ordningar av diskurser. Politiken rör sig inom den övergripande och dominerande ordningen av diskursen medan den politiskt medvetna forskningen istället strävar mot att utmana fundamenten för de rådande ordningarna av

diskurser; att utmana objektiviteten och skapa nya möjligheterna att föreställa sig nya sätt att organisera den sociala verkligheten på.

Europa som diskurs

Efter att ha gått igenom den sociala konstruktionen och de strukturer av mening som pekar mot ordningen av diskurser kan man fråga sig hur MEDIA ska närmas utifrån de diskursteoretiska ramar som hittills skisserats. MEDIA är en del av den audiovisuella politiken som är en viktig hörnsten i den gemensamma kulturpolitiken. Den audiovisuella sektorn är också en stor bidragstagare av de strukturfonder som EU har upprättat för att utjämna ekonomiska och sociala klyftor inom unionen. Grundtanken är att MEDIA måste förstås utifrån EU som helhet och att EU som helhet måste förstås utifrån den historiska framväxten av det Europa som idag i egenskap av geografisk kontinent hyser denna union. Tanken är alltså att vi måste se Europa som en diskurs som i likhet med alla språkliga yttringar har kommit att uppstå i relation till någonting annat då det artikulerats in i ett sammanhang av mening.

Europa och världen

Europa består av vad vi idag skulle kalla för en räckta av nationer med uråldriga anor. Men Europa som geografisk enhet är inte lika självklar ur ett historiskt perspektiv. Begreppet får sin innebörd först i relation till andra kontinenter, men exempelvis Amerika "hittades" ju som bekant inte förrän 1492. Samtidigt får Europa även sin betydelse i relation Asien som de senaste decennierna vuxit sig allt starkare på den globala ekonomin. Europa ligger även nära den Afrikanska kontinenten och medan vi på sjuttio talet upplevde en politisk invandring från Sydamerika och södra Europa är det idag nästan var ung mans och kvinnas dröm att backpacka i Australien. Vi upplever med andra ord globaliseringen och dess effekter på våra upplevelser av tid, rum och avstånd (Thompson, 1995).

Medierna är viktiga i sammanhanget av minst två anledningar. För det första möjliggör medierna omedelbara upplevelser från fysiskt avlägsna delar av världen så att dessa delar upplevs som närmre och mer integrerade med våra egna liv. För det andra bidrar medierna till att skapa gemenskaper. I de delade upplevelserna möjliggörs en tyst samhörighet där känslan av att vara en av dem som läser samma tidning eller tittar på program av en eller annan typ på samma tevekanal. Vissa pekar på den globala medieexplosionen/implosionen som splittrandet av de gamla föreställda gemenskaperna medan vissa pekar på möjligheten att skapa nya

gemenskaper oberoende av fysikens hämmande inverkan. De nya mediala gemenskaperna tycks på många sätt trotsa de nationella mediernas tendens att grunda gemenskapen på delad geografisk plats; på nationen som gemensam nämnare (Thompson, 1990, Barker, 1999).

Europa som identitetsmarkör är bara meningsfull om den relateras till andra kontinenter som identitetsmarkörer och kanske upplever vi på så sätt idag en ökad kraft i betydelsen av Europa. Medan amerikanerna förundras över feiga fransmän och i skuggan av kriget i Irak döper om sina *french fries* till *freedom fries* sker en ökad politisering av religionen i det annars så sekulariserade Europa. I USA blir politiken allt mer sammanflätat med den kristna religionen vilket ställs mot ett Europa där stat och kyrka hålls skilda åt. Samtidigt finns det även Europa aktörer, exempelvis den italienske kristdemokraten Buttiglione, som bakom kulisserna drar i religiösa trådar, och världen över stramar distinktionen mellan Kristendom och Islam åt. Vissa politiska bedömare fruktar därför till och med att USA: s *war on terrorism* urartar till ett religionskrig.

Alla sådana tendenser är viktiga för att kunna förstå Europa som begrepp men Europa är också ett samlingsbegrepp. Europa är ett geografiskt begrepp som omfattar en räkka politiska nationalstater som i efterdyningarna av den globala medialiseringen upplever en uppluckring av den tidigare någorlunda stabila betydelsen av nationalstaten. Världskommissionen pekar exempelvis på att världen består av 10 000 avgränsade samhällsbildningar i de cirka 200 nationalstaterna (Kleberg, 1996). Någonstans mellan den globala byn och de 10 000 avgränsade samhällsbildningarna uppstår frågan om varför nationen ska vara den primära referensramen för vårt geografiska tänkande. Vem tjänar de olika referensramarna och på vems bekostnad? Hur har de uppkommit och när?

Samtidigt som jag här har pekat på en uppluckring av nationens roll som primär referensram finns där en spirande nationalism, inte bara i Europa utan även i andra delar av världen. Även regionstänkandet är en annan referensram och Baskien och Nordirland men även Tjetjeneien är exempel på regioner som strider om självstyre. Samtidigt pumpar EU in pengar i strukturfonder som ska öka regionstänkande, och minska distinktionen mellan nationerna, och Öresund är ett utmärkt exempel på en sådan region.

Livet innan geografin

Anderson (1991) pekar på hur de förmoderna dynastiska rikena byggde politiska centrum på religiösa gemenskaper snarare än geografiska. Det var i de religiösa övertygelserna och den sanning som ansågs ligga i det heliga språket som människor förenades i föreställda gemenskaper. Andersons resonemang om de dynastiska rikenas fall sammanfaller alltså med en politisering av geografin som i detta fall innebär att medvetandet om fysiskt mätbara avstånd och ritandet av geografiska kartor uppstår som ett resultat av nationalismen. Anderson pekar också på att kartor från tiden innan de dynastiska rikenas fall inte berör fysiska utan mentala avstånd. På detta sätt kan Anderson (1991), på ett diskursrelaterat sätt, visa hur de nationer som vi dag ser som givna enheter uppstod först i och med modernitetens genomslag, för Europas del under 1800- talet.

Europa som geografiskt begrepp pekar mot en ordning av diskurser där innebörden i Europa inte alltid varit den det är idag. Europa är dag är ett geografiskt begrepp men innan de dynastiska rikenas fall var Europa, eller de riken som låg i dagens Europa, snarare ett religiöst begrepp, en religiös diskurs, där identitet fick sin betydelse i relation till det religiösa livet och till det patriarkala samhället som tog form under kyrkan. Om de dynastiska rikenas fall, som Anderson pekar på, innebar att den religiösa betydelsen av Europa, eller de riken som låg i dagens Europa, kom att ifrågasättas innebär detta att den religiösa diskursen förlorade sitt grepp om det flytande tecknet Europa och därmed även tappade sin ställning som objektiv i förhållande till de andra diskurserna i den aktuella ordningen av diskurser (Anderson, 1991, Jorgenssen & Phillips, 2002).

De dynastiska rikenas fall blev med andra ord början till en kamp mellan diskurser som definierade det flytande tecknet Europa på olika sätt. Det religiösa i begreppet tynade bort och nya sätt att föreställa sig det sociala livet i Europa tog form. Hobsbawm (1983) pekar, även han på ett diskursrelaterat sätt, på hur nya sådana sätt att föreställa sig det sociala livet uppstod under religionens tillbakagång som grund för skapandet av föreställda gemenskaper. Enligt Hobsbawm (1983) växte sig såväl nationalismen som identifikationen med arbetarrörelsen starka under årtiondena fram till det första världskrigets utbrott och dessa framväxande diskurser talade till individen på olika sätt. Samtidigt som arbetarrörelsen tog formen av en diskurs i Europa fanns där alltså diskursiva krafter som tilltalade individen som medborgare av en nation. De nationalistiska och klassbaserade diskurserna artikulerade

samma del av världen, identiteten, in i olika sammanhang där denna identitet fick olika och till slut rakt motsägande betydelser.

De två diskurserna befann sig med andra ord i en strid om rätten att definiera européernas uppfattning av det sociala livet på sitt eget sätt. En europé skulle således fram till åren före 1914 års krigsutbrott kunna ha sett sig som både arbetare och medborgare i en nation, men i och med den eskalerande striden mellan nationalism och proletariat kom de båda diskurserna att var för sig tömma ut betydelsen i en och samma identitet genom att sätta den i olika och motsägande strukturer av mening.

De olika diskurserna befann sig på samma nivå och den identitet som tidigare innehöll båda positionerna kom med andra ord att snöras åt så att de båda positionerna konkurrerade och motsade varandra och en arbetare kunde vid tiden för krigsutbrottet inte längre vara nationalist och en nationalist kände en sådan lojalitet mot nationen att klassgemenskapen över de nationella gränserna blev otänkbar. Identitetens betydelse hade helt enkelt blivit instabil, sårbar och öppen för strid i och med det dynastiska rikets och den religiösa diskursens fall. Den diskursiva striden slutade som bekant 1914 i en låsning av den nationella diskursen som objektiv medan arbetardiskursen sköts åt sidan och blev allt mer orimlig, vilket i vissa läger kanske också skulle kunna beskrivas som att den blev utopisk (Hobsbawm 1983, Howarth, 2000).

Detta innebar i sin tur att även andra tänkbare referensramar åter blev mindre tänkbara. Rent konkret betyder det att nationalstaten som given referensram kom att cementeras efter nationalismens seger i den ordning av diskurser som var i gungning i sekelskiftets Europa. Men världen rör sig och historien gungar fram och tillbaka. I samband med den globala medieexplosionen, den globala ekonomin och framväxandet av en politisk europeisk union har den geografiska nationalstatens självklarhet nu kommit att ifrågasättas. Där alternativ till nationalstaten tidigare var otänkbara växer nu alternativ att skapa föreställda gemenskaper – att föreställa sig det sociala livet – fram och vart dessa leder kan vi inte veta utan bara spekulera om. Men det handlar om att spekulera i ett sammanhang av diskursiv obalans. De objektiva grunder – den geografiska närheten – som vi bildar gemenskaper utifrån är satt i gungning med detta sagt är det dags att gå vidare till analysen.

4. Bortom text och kontext

Föreliggande kapitel utgör uppsatsens analytiska del och med utgångspunkt i de aktuella måldokumenterna ska jag gå på djupet vad gäller diskursen om MEDIA. Kapitlet är vidare uppdelat i två delar där det första handlar om *texten* och det andra om *kontexten*. Den första delen ska behandla diskursen och hur denna manifesterar sig i specifika stycken text i de officiella måldokument medan det andra avsnittet ska behandla den kontext som omgärdar diskursen – det samhälle vari produktion och konsumtion av de produkter, tjänster, processer, etc. som hänvisas till i texten sker. I det första avsnittet ska således texten – manifestationen av diskursen om MEDIA – relateras till de teoretiska och metodologiska utgångspunkterna och det är min förhoppning att resultatet blir ett synliggörande av de underliggande antaganden, den tysta kunskapen, som binder diskursen om MEDIA samman och samtidigt strukturerar denna diskurs inom den övergripande diskursen om EU. Det andra avsnittet handlar istället om att förankra diskursen i en övergripande kontext, i det samhälle vari diskursen verkar. Samtidigt är det utifrån samma teoretiska och metodologiska utgångspunkter tydligt att jag inte kommer att presentera någon sanning om MEDIA. Vad detta kapitel kan föra fram är en tolkning av de meningsstrukturer som finns både i och kring diskursen om MEDIA och även om denna tolkning är min egen blir det till min uppgift att redogöra för varför den är trovärdig och tillräckligt bra för att hålla för kunskap.

Texten

Detta stycke kommer att söka nysta upp diskursen om EU, vari diskursen om MEDIA befinner sig, och således läggs stor vikt vid att relativisera de explicita och implicita antaganden om verklighetens beskaffenhet som skymtar i de aktuella dokumenterna om MEDIA. För att kunna göra detta kommer jag att söka efter noder och strukturer av mening kring vilka diskursen och ordningen av diskursen tar form. Utgångspunkten blir mer konkret sammanfattningen av de allmänna målen så som de presenteras i dokumentet för MEDIA plus.

Programmets allmänna mål är att öka konkurrenskraften hos EU: s företag, särskilt de små och medelstora företagen, att främja spridningen av europeiska verk över gränserna och att stimulera den språkliga och kulturell mångfalden inom Europa. Programmet gynnar även åtgärder i syfte att tillvarata det europeiska audiovisuella kulturarvet, att

utveckla den audiovisuella industrin i regioner som har låg audiovisuell produktionskapacitet och/eller som utgör ett begränsat språkligt eller geografiskt område samt att utnyttja den nya tekniken.

Sammanfattningen återfinns i dokumentet om MEDIA plus som i likhet med dokumenten om MEDIA I och II ligger på EU: s officiella hemsida www.europa.eu.int. Om detta dokument ses som den senaste av tre manifestationer av diskursen om MEDIA är det utifrån denna manifestation som jag söker en djupare förståelse av vad det verkligen är som manifesterar sig.

Målen - en aktör träder fram

I sammanfattningen av det aktuella dokumentet, MEDIA plus från 2000, återfinns en särskilt intressant formulering. Denna formulering kan ställas mot motsvarande sammanfattning av de mål som lyfts fram i det första dokumentet om MEDIA, MEDIA I från 1990, och det blir då tydligt att där finns en skillnad i dessa mål.

...att öka konkurrenskraften hos EU: s företag, särskilt de små och medelstora företagen, att främja spridningen av europeiska verk över gränserna och att stimulera den språkliga och kulturella mångfalden inom Europa. (MEDIA plus)

...att stimulera och öka de europeiska audiovisuella produkternas konkurrenskraft, öka utbytet över de europeiska gränserna av filmer och audiovisuella program, och öka de europeiska produktions- och distributionsföretagens andel av världsmarknaden. (MEDIA I)

Någonting i formuleringarna tycks mig peka på att de nationella staternas legitimitet i högre grad respekterades i MEDIA I. Frågan är varför och ett svar på detta skulle kunna vara att de politiska aktiviteter som nämns tillsammans med MEDIA I beskriver ett samarbete *mellan* nationalstater och över de nationella gränserna utan att EU nämns medan dessa aktiviteter tillsammans med MEDIA plus i högre grad beskriver ett samarbete *inom* EU som union och över dess interna gränser. Inte heller i någon annan del av det aktuella dokumentet för MEDIA I nämns EU som begrepp – unionen lyser alltså med sin explicita frånvaro men hur är det egentligen med den implicita.

Trots att EU alltså inte explicit nämns tycks unionens närvaro ändå skymta genom indirekta hänvisningar och implicita referenser. Till exempel omnämns den *europeiska* audiovisuella

politiken vilken på ett indirekt sätt borde refererar till EU som politisk aktör – en politik tycks mig nämligen förutsätta en politisk aktör och att kalla politiken europeisk tycks mig alltså hänvisa till en politisk aktör på europeisk nivå. Att ändå inte nämna EU vid namn, som politisk aktör, fyller åtminstone två viktiga funktioner varav den ena är att nationalstaterna – åtminstone explicit och på ytan – lämnas ifred utan att utmanas medan den andra snarare går åt motsatt håll och naturaliserar det faktum att det finns en europeisk audiovisuell politik. Detta eftersom politiken lyfts fram utan explicit aktör och alltså skulle kunna hänvisa till vilken aktör som helst, men just i och med att det tas för givet att det är EU som står bakom politiken kan legitimiteten hos denna aktör tänkas öka. Även om där i teorin alltså finns en möjlighet att förstå politiken på andra sätt tycks det ändå finnas dimensioner i texten som läser tolkningen och lämnar oss förvissade om att det är fråga om EU som europeisk aktör (Fiske, 1990).

Men hur var det nu med det implicita och det explicit? Även om EU som begrepp inte nämns i dokumentet för MEDIA I är målet för MEDIA plus år 2000 *att öka konkurrenskraften hos EU: s företag*. Det känns därför intressant att följa utvecklingen från en europeisk audiovisuell politik utan explicit utsatt aktör anno 1990 till en politik som år 2000 drivs av EU som tydligt utsatt aktör och som faktiskt direkt riktar sig till sina (EU: s) företag. Ett led i denna utveckling utgörs givetvis av MEDIA II som ersatte MEDIA I 1995 och efterträddes av Media Plus 2000. Medan EU i sammanfattningen av målen för MEDIA I aldrig nämns annat än genom indirekta hänvisningar så finns där i sammanfattningen av MEDIA II en del sådana referenser utsatta. Exempel är formuleringarna *EU: s finansiella stöd uppgår till...* och *Utöver medlemsstaterna i EU är...* Dock kopplas benämningarna av EU aldrig explicit samman med vare sig de den förda politiken eller företag som denna politik riktar sig till. Med MEDIA plus lyder däremot formuleringen *... programmets allmänna mål är att öka konkurrenskraften hos EU: s företag...* Ordvalet är naturligtvis intressant och genom att både sätta ut EU och koppla benämningen till företagen med en genitivformulering tycks alltså innehavaren av industrierna men även aktören som står bakom den audiovisuella politiken träda fram.

EU står alltså först i dokumentet om MEDIA plus – i sammanfattningen av de allmänna målen – explicit som aktören bakom den förda europeiska audiovisuella politiken men även som ägare av de företag som politiken riktar sig till. Det känns i det tredje programmet inte alls lika självklart att det rör sig om en politik som kommer till stånd genom samarbete *mellan*

suveräna nationalstaters regeringar – det är precis lika rimligt att anta att det rör sig om en från Bryssel centralt styrd politik som riktar sig till aktörer *inom* unionens gränser. För denna tolkning är särskilt genitiven i *EU: s företag* viktig då detta antyder ägande – företagen tillhör alltså främst EU och inte de nationalstater inom vilkas geografiska gränser företagen faktiskt ännu befinner sig.

Syftet - industrin blir gemensam

I formuleringen av syftet med MEDIA I finns formuleringen *att främja utvecklingen av den europeiska audiovisuella industrin* vilket kan relateras till motsvarande formulering i MEDIA plus som lyder *att ge stöd till EU: s audiovisuella industri*. I den första formuleringen tycks industrin behöva hjälp för att träda fram medan den i den senare formuleringen redan antas finnas men ändå av någon anledning behöva stöd för att klara sig. Formuleringarna är naturligtvis politiska och om man prövar att i MEDIA I byta ut ordet *utveckling* mot *konstruktionen* blir innebörden en helt annan. Den audiovisuella industrin som man åberopar finns naturligtvis redan när syftet för MEDIA I formuleras – problemet är att denna industri benämns som nationell även om samarbeten över nationsgränser även på denna tid borde ha varit relativt vanliga. Men genom att benämna samma industri – de nationella audiovisuella industrierna – som europeisk samtidigt som denna industris utveckling ska främjas kommer begreppet *europeiska audiovisuella industrin* att träda fram som ett meningsfullt begrepp i ett nytt sammanhang. Formuleringen tycks med andra ord handla om att konstruera ett tänkbart begrepp – att (re)artikulera ett område av den sociala verkligheten in i ett nytt sammanhang så att detta område (en industrisektor) får en ny betydelse som europeisk snarare än nationell.

Det intressanta i sammanhanget är alltså referensen till *EU: s audiovisuella industri* som i MEDIA plus har ersatt referensen till *den europeiska audiovisuella industrin*. Det förutsätts med andra ord år 2000 att denna industri är underordnad EU. EU är en aktör och inte en plats och EU står år 2000 som innehavare av en industri och en politik som ska gynna denna industri. Även om EU är en plats-specifik aktör så är Europa enbart en plats, ingen aktör, och det är bara till denna plats men inte till aktören som industrin kopplas i det första dokumentet om MEDIA (MEDIA I). Nyckeln till utvecklingen mot en aktör som innehar och aktivt förvaltar en industri tycks alltså ligga i den första referensen – *den europeiska audiovisuella industrin* – som alltså kopplar en sektor av en räckta nationers industrier till den fysiska platsen Europa. Samtidigt leder benämningen av denna industri som europeisk till att ett nytt

begrepp får en ny mening i ett nytt sammanhang. Det är givetvis skillnad på en plats och en platsbunden aktör. Den senare kan inneha och äga medan den förra bara kan hysa.

I dokumentet om MEDIA I kopplas alltså en aktörlös politik till en platsbunden industri samtidigt som den platsbundna industrin skapas som meningsfullt begrepp i ett nytt sammanhang. På detta sätt tycks aktören EU:s politiska ambitioner träda fram – även om politiken hämtar sin legitimitet ur platsen – och en särskilt intressant aspekt av utvecklingen mot MEDIA plus är genitivformuleringen som pekar på att (den platsbundna) aktören EU år 2000 innehar en industri till vilken ett stöd utgår. EU är en union av nationalstater och den audiovisuella industrin antas år 2000 inte tillhöra respektive nation utan unionen i sin helhet. Samtidigt hämtar den förda politiken sin legitimitet genom att företräda den geografiska platsen (eller de som bebor denna plats) snarare än dess nationer och de som bebor dessa nationers fysiska rum.

Utvecklingen från det första till det tredje syftet blir än tydligare om man tar en titt på mellanledet – sammanfattningen av syftet med MEDIA II – som lyder *att stärka den europeiska audiovisuella industrin inom och utanför EU*. Här förs EU in som begrepp och dess existens antas alltså vara naturlig. Detta ska jämföras med formuleringen av syftet för MEDIA I där EU inte alls nämns vid namn. Dock antyds i syftet för MEDIA II inte, varken genom genitiv eller på andra sätt, att den audiovisuella industrin på något sätt skulle tillhöra aktören EU. EU förs helt enkelt in som en plats vartill industrin lokaliseras vilket prepositionerna *inom* och *utanför* klart och tydligt visar. Formuleringen av EU som en plats skapar en semantisk sammansmältning mellan platsen Europa och aktören EU. EU blir på så sätt ett begrepp där geografi och politiska aktiviteter sakta men säkert smälter samman.

Syftet med MEDIA II är som bekant att stärka den europeiska industrin och den antas alltså redan existera. Genom att förlägga denna industri till EU som plats vilket som bekant de små orden *inom* och *utanför* i formuleringen (*att stärka den europeiska audiovisuella industrin inom och utanför EU*) pekar på kan alltså den semantiska sammansmältningen mellan platsen Europa och aktören EU ta sin början. Vidare tycks denna sammansmältning ha betydelse för unionens legitimitet eftersom EU ska företräda Europa och därför borde tjäna på denna sammansmältning eftersom den neutraliserar det faktum att kopplingen mellan EU, de som sitter på maktpositioner inom de politiska organen, och den plats som dessa ska företräda. I det tredje syftet (MEDIA plus) nämns inte Europa överhuvudtaget och den audiovisuella

industrin är inte längre europeisk utan unionell. En genitiv avslöjar ägande och den audiovisuella industrin tillhör nu EU.

Vad som från början var nationella audiovisuella industrier där det förvisso kunde förekomma samarbete mellan de aktörer inom de nationella audiovisuella industrierna har på bara tre näst intill synonyma meningar blivit en gemensam audiovisuell industri som innehas och aktivt förvaltas av aktören EU snarare än de inblandade medlemsstaterna eller aktörer inom dessa stater. EU beskrivs vidare som en plats vilket neutraliserar det faktum att aktören EU representerar platsen Europa. EU är alltså i det andra programmet tydligare närvarande än i det första men inte lika tydligt som i det tredje där företagen beskrivs som EU: s. Denna utveckling är intressant och där ligger en stor skillnad mellan en politik som syftar till *medlemsstaterna i EU* och en som syftar till *EU: s företag*. Den stora frågan i sammanhanget är kanske om nationalstaten avpolitiseras i och med att Europa politiseras – om nationen går från politik till geografi i samband med att Europa rör sig från geografi mot politik.

Europas ansikten – kulturarv eller industri

För att återgå till de allmänna målen vill jag än en gång peka på hur platsen Europa är relaterad till aktören EU. Begreppet *Europa* förekommer i sammanfattningen av målen en enda gång och då som en plats inom vilken där finns en språklig och kulturell mångfald som ska stimuleras. *Europa* är ett begrepp som i Jorgenson & Phillips (2002) terminologi får kallas för ett flytande tecken utanför diskursen om EU eftersom det i då kan syfta både till en geografisk plats eller en politisk aktör. Dock tycks den aktuella texten vara ett särskilt tydligt exempel på hur *Europa* genom att behandlas näst intill synonymt med *EU* artikuleras från ett geografiskt till ett politiskt meningssammanhang. Tolkningen av *Europa* som politisk aktör men även *EU* som plats tycks alltså träda fram i det aktuella dokumentet. I en läsning av texten kan därför den politiska diskursen sägas ha en gynnad ställning över den geografiska vad gäller betydelsen i Europa (Fiske, 1990).

Då EU som bekant står som förkortning för den Europeiska Unionen artikuleras det flytande och mångtydiga tecknet *Europa* genom förkortningen in i en europeisk politisk diskurs där dess betydelse som aktör låses. Betydelsen i begreppet *Europa* skulle alltså bero på det sammanhang vari det förstås, antingen det är som geografisk plats, politisk aktör, religiös enhet, arena för klasskamp, etc. På detta sätt kan EU, men även de enskilda aktiviteter och områden som ligger under EU, i någon mån sägas handla om att hantera en diskursiv kamp -

kampen mellan mer eller mindre uttömmande diskurser - inom ett fält¹ av diskurser där samma begrepp definieras på olika sätt inom de olika diskurserna (Jorgenson & Phillips, 2002).

Europa artikuleras alltså in i en politisk diskurs genom den semantiska sammansmältningen av platsen *Europa* och aktören *EU* och ett exempel där denna sammansmältning gör sig påmind är i formulering *att öka konkurrenskraften hos EU: s företag [...] att främja spridningen av europeiska verk över gränserna och stimulera den språkliga och kulturella mångfalden inom Europa*. Politiken vänder sig till *EU: s företag* vilket ger *EU* en aktiv och förvaltande roll medan verken som ska spridas är *europeiska* samtidigt som mångfalden befinner sig – produceras och konsumeras – inom den fysiska platsen *Europa*. Vid en mer dispositionell textanalys kan man se hur begreppet *de europeiska verken* i formuleringen fungerar som en länk i övergången mellan aktören *EU* och platsen *Europa* vilket gör sammansmältningen smidig. Formuleringen omfattar fem objekt i ordningen: *EU: s företag, europeiska verk, gränserna, den språkliga och kulturella mångfalden och Europa*.

Dispositionellt tycks de tre mittenobjekten alltså naturalisera övergången från *EU* till *Europa* eftersom formuleringen annars skulle kunna tänkas ha lytt någonting i stil med *”att öka konkurrenskraften för EU: s företag ... i Europa”*. Återigen kan en sammansmältning av *EU* och *Europa* skönjas samtidigt som *EU: s* anspråk på att representera (smälta samman med) platsen *Europa* snarare än de nationer som ligger i *Europa* neutraliseras.

Där finns i dokumenten givetvis även andra noder än *Europa* och ett exempel på en sådan är *kulturarvet i det europeiska audiovisuella kulturarvet*. Ett begrepp som *kulturarv* saknar i likhet med *Europa* en klar innebörd så länge det inte relateras till andra begrepp i en eller annan diskurs. Ett kulturarv kan vara lokalt eller regionalt men även nationellt, kontinentalt eller till och med globalt. När kulturarvet beskrivs som europeiskt finns där alltså krafter som (re)konstruerar det och gör det meningsfullt att tänka på det som sådant. Samtidigt blir det europeiska kulturarvet meningsfullt först i förhållande till andra tänkbara kulturarv, antingen dessa är lokala, regionala, nationella eller globala eller om det europeiska kulturarvet görs meningsfullt i förhållande till exempelvis det amerikanska, det arabiska och det asiatiska kulturarvet.

---

¹ Med diskursivt fält menas i detta sammanhang de diskurser som strider med varandra om att definiera samma del av verkligheten, medan ordning av diskurser syftar till strukturer av diskurser på samma eller på olika nivåer som tillsammans bildar nät av betydelser.

I dokumenten finns tendenser åt båda håll och formuleringen *att öka konkurrenskraften hos EU: s företag* för närmast tankarna till en industri som producerar kulturarv och som ska stå mot exempelvis ett amerikanskt, ett arabiskt och ett asiatiskt kulturarv som i sin tur kan tänkas samspela med en *ekonomisk* förståelse – diskurs – av EU: s uppdrag. Formuleringen *att stimulera den språkliga och kulturella mångfalden inom Europa* tycks å andra sidan snarare föra tanken mot en europeisk paraplyidentitet som får sin betydelse genom att relateras till den mångfald av olika kulturarv som ryms inom en geografisk plats och detta tycks istället samspela med en *kulturell* förståelse – diskurs – av EU: s uppdrag.

Parallellt med den semantiska naturaliseringen av det faktum att aktören *EU* företräder platsen *Europa* sker i dokumenten även en (re)artikulation av den audiovisuella sektorn som *europeisk* snarare än *nationell* men även en medling mellan en *ekonomisk* och en *kulturell* förståelse av EU: s uppdrag. Att formulera företagen som europeiska – unionella – kan givetvis tyckas kontroversiellt och framväxten av och förutsättningarna för att få en sådan formulering accepterad är därför av stort intresse för den fortsatta analysen. Genom att blicka bakåt – till både MEDIA I och II – kan vi se hur den politiska marken under ett decennium har beretts inför det relativt starka och manifesta uttryck för ägande som genitivformuleringen i *EU: s företag* som år 2000 klart och tydligt återfinns i det senaste dokumentet om MEDIA (MEDIA plus).

Intressant i sammanhanget är givetvis att ifrågasättandet av nationalstatens politiska monopol sammanfaller med den semantiska neutraliseringen av kopplingen mellan *Europa* och *EU* där *Europa* artikuleras som tänkbar nivå för politiska aktiviteter. Detta innebär att det politiska livets diskursiva karaktär träder fram i ljuset och en dubbelhet – en kamp mellan tävlande och i sig uttömmande diskurser – kan skönjas. Både nationalstaten och Europa är geografiska enheter och de sammanfaller med politiska intressen. Intressant i sammanhanget är också att Europa i en nationell diskurs får sin betydelse som geografisk plats i en diskurs där nationalstaten artikuleras som den naturliga nivån för politik. På samma gång är det tydligt att nationalstaten när denna artikuleras in i en europeisk diskurs blir mer av en plats och mindre av en politisk nivå. Nationen tycks med andra ord avpolitiseras när Europa blir politiskt.

Det kan givetvis även vara intressant att fundera över vad det är som ska tas till vara på och varför det specificeras som *det audiovisuella kulturarvet*. Diskursens *kulturella* aspekter tycks

i och med formuleringen smälta samman med de *ekonomiska* aspekterna i det *audiovisuella* just i formuleringen ... *att tillvarata det europeiska audiovisuella kulturarvet, att utveckla den audiovisuella industrin* (Media plus). Det som förenar *kulturarvet* med *industrin* förutom att de båda är *europeiska* är med andra ord det *audiovisuella*. I noden *den audiovisuella sektorn* möter alltså *kulturarvet* den *industri* som ska producera de produkter – filmer, format, teveprogram, etc. – som både ska utgöra och berätta historien om detta kulturarv. Samtidigt tycks denna industri med tiden bli allt viktigare som stöttesten för den europeiska ekonomin vilket tas upp och betonas under rubriken *den audiovisuella politiken* på www.europa.eu.int.

På detta sätt blir MEDIA och den audiovisuella politiken i allmänhet en skärningspunkt mellan en ekonomisk industripolitik å ena sidan och en identitetsriktad kulturpolitik å andra sidan. Där kan alltså anas en diskursiv strid även inom diskursen om MEDIA. MEDIA har en betydelse i relation till kulturarvet - (re)konstruktion, spridning och förankring av en gemensam europeisk (paraply)identitet - antingen relaterat (kontrasterande) till det främmande eller till det lokala. Samtidigt har MEDIA en annan betydelse i relation till den ekonomiska politikens subventioner till den europeiska industrins företag och dess möjligheter att generera ekonomiskt välstånd till kontinenten. Det tycks i detta sammanhang rimligt att se MEDIA som ett sätt att hantera även kampen om det *audiovisuellas* betydelse som antingen ekonomiskt och industriellt eller identitetsmässigt och kulturellt.

En försiktig vägning av de båda noderna *Europa* och *det audiovisuella* tycks alltså peka både på en naturalisering av kopplingen mellan aktören *EU* och platsen *Europa* och på en sammansmältning av denna aktörs *kulturarv* och *industri* i noden *den audiovisuella sektorn*. *EU* blir till *Europa* och *Europa* blir den naturliga nivån för politik samtidigt som ägandet av den industri som producerar det kulturarvet som berättar historien om *Europa* övergår från *nationen* till *EU*.

Bilden av MEDIA – bortom diskursen

Om vi jämför raderna i MEDIA I *att öka de europeiska audiovisuella produkternas konkurrenskraft* med motsvarande rader i MEDIA plus *att öka konkurrenskraften hos EU: s företag* ser vi att de audiovisuella produkterna beskrivs som europeiska redan 1990 men att de företag som producerar dessa produkter först år 2000 skrivs i genitivförhållande till EU.

Denna utveckling är naturligtvis viktigt för att förstå den underliggande bild av den del av det sociala livet som utgörs av det europeiska samhället och dess politiska liv under 2000- talets

första decennium. Det är en avgörande skillnad mellan Europa och EU men även mellan produkter och företag. *Europa* är en plats och *EU* en politisk aktör och även om EU förutsätter ett Europa så förutsätter Europa på inget sätt EU. Utvecklingen från formuleringen *de europeiska audiovisuella produkterna* till formuleringen *EU: s företag* speglar en utveckling av den samhälleliga diskurs vari programmet befinner sig. Sett som manifestation av diskursen skulle textens utveckling kunna sägas spegla en förändring i de meningsstrukturer som ligger inbäddad i och bär upp de diskursiva strukturer som konstruerar motsvarande delar av den sociala verklighet som vi år 2005 lever i.

Genom att benämna det som tidigare sågs som *nationella* företag som tillhörande *EU* träder dessa företag in i ett nytt meningssammanhang där de ges nya betydelser, exempelvis i relationen till EU: s ekonomiska politik, internationella relationer och handelsavtal med USA men även med den övriga världen. Genom formuleringen *de europeiska audiovisuella produkterna* i MEDIA I förs alltså de audiovisuella produkterna in i ett europeiskt sammanhang men i MEDIA plus sägs rakt ut att de företag som tillverkar produkterna tillhör EU. Den förändrade tonen ligger givetvis i den klara markering av ägande - dock inte av företagens ägande av produkterna utan av EU: s ägande av företagen – och kan ses som en utmaning av den synen på företag och dess produkter som i första hand nationella.

Detta innebär att den politiska nivån – politikens roll som antingen nationell eller europeisk – kan ses som olika och mer eller mindre uttömmande diskurser. Dessa diskurser försöker förklara, definiera och begripliggöra den egna synen på vad som är *den naturliga nivån för politiska aktiviteter*. Att en politisk nivå ses som naturlig innebär också att denna nivå och de center som tar plats på denna nivå blir naturliga för formandet av tillhörighet, medborgarskap och identitet (Howarth, 2000 och Jorgenson & Phillips, 2002). Exempelvis har begreppet *Europa* under en lång period – moderniteten – haft en någorlunda stabil betydelse som geografisk plats medan nationen varit den naturliga nivån för politik, medborgarskap och identitet. Om Europa är den naturliga nivån för politiska aktiviteter kommer jag alltså i grad att se mig som europé än som svensk och detta påverkar även min känsla av identitet och min syn på medborgarskapet (Barker, 1999).

Kampen mellan den nationella och den europeiska diskursen kan därför placeras i ett fält² av diskurser som båda hör till diskursen om *geografi som basen för organisationen av det politiska livet* och där den geografiska diskursens i sin tur kämpar mot andra diskurser om ensamrätten att förklara definiera och begripliggöra den sociala verkligheten – att få gehör för sitt eget sätt att organisera det politiska livet som naturligt. Geografin skulle med andra ord vara en diskurs på en högre abstraktionsnivå än nationen och på detta sätt bildas kedjor av nivåer av diskurser där varje diskurs ingår i ett fält av diskurser där fältet i sin tur är en diskurs som ingår i ett fält av diskurser³ på en allt högre abstraktionsnivå.

Det tycks alltså som det diskursiva fält som syftar till det *politiska livets organisation* under moderniteten kommit att domineras av den *geografiska diskursen* – vilket skulle kunna kallas geografins hegemoni över andra möjliga diskurser så som bland annat religion eller klass vad gäller möjlig bas för det *politiska livets organisation*. Exempelvis tar såväl Anderson (1991) som Hobsbawm (1983) upp religion och klass som sådana diskurser. Samtidigt är det tydligt att *Europa* idag faktiskt kan ses som både en geografisk plats och en politisk union och de två diskurserna är med andra ord inte helt uttömmande och det är kanske snarare fråga om en mildare fejd än ett krig dem emellan. Det som kännetecknar diskurser som uttömmande på samma nivå är enligt Jorgenson & Phillips (2002) just att de artikulerar samma flytande tecken till noder. Detta betyder att de definierar samma tecken på olika sätt och alltså strider om att fylla tecknet med just sin betydelse och diskurserna tillhör därför samma fält av diskurser. Även om *Europa* idag kan vara både plats och politik har Hobsbawm (1983) tydligt visat hur två diskurser som under en lång period samexisterar så småningom kan komma att artikuleras på sådana sätt att de till slut helt utesluter varandra och en kompromiss blir omöjlig.

Kontext

Detta avsnitt kommer att syfta till att applicera de strukturer av meningar som blottlagts i det förra avsnittet på det samhälle vari de verkar. Stycket utgår med andra ord från att det är skillnad mellan text och diskurs och för att fånga diskursens verkningar måste texten sättas in i ett större sammanhang – kontexten. Om texten ses som en manifestation av diskursen blir

---

² Även här menas med diskursivt fält de diskurser som strider med varandra om att definiera samma område, snarare än ordning av diskurser som istället syftar till strukturer eller kedjor av diskurser på samma eller på olika nivåer som tillsammans bildar nät av betydelser.

³ Jämför resonemanget med fält och ordningar med Saussures resonemang om paradigmatisiska val och syntagm vilket redovisas på ett bra sätt i Fiske (1990)

kontexten den arena varpå diskurser och fält av diskurser kämpar och där ordningar av diskurser förenar sig i strukturer av meningar. Detta för med sig en rad konsekvenser för fortsättningen så som exempelvis att jag när jag talar om konsumtion inte menar konsumtion av texten i de aktuella dokumenten utan konsumtion av de produkter, tjänster, processer, etc. som texterna i de aktuella dokumenten refererar till. På samma sätt pekar produktionen på de aktiviteter som utgör den europeiska audiovisuella sektor och som texterna i dokumenten refererar till och inte till produktion av texten i dokumentet. Det som manifesteras i texten är med andra ord en underliggande bild av den sociala verkligheten och vad gäller produktion av denna är det inte enkelt att peka på någon enskild aktör. De ordningar av diskurser som bär upp den sociala verkligheten vid tidpunkt två formas i interaktion mellan denna verklighets individer och den sociala verkligheten vid tidpunkt ett. Men även om det inte går att peka på aktörer som producerar verkligheter så går det att peka på aktioner och manifestationer som gynnar vissa sätt att se på verkligheten och låser sådana meningar i strukturer av meningar. Anonymiteten vad gäller vem som skrivit texten är stor – EU i sin helhet står bakom den – men företag och produkter som faller inom den europeiska audiovisuella sektorn finns det desto fler av och det är ditåt jag nu tänker vända mig.

Geografins fundament

Det moderna samhället kan sägas ha präglats av en *geografins hegemoni* över andra diskurser inom fältet men även av en hegemonisk läsning av den nationella diskursen inom geografins diskurs. Men moderniteten går mot sitt slut och mot en postmodern era och någonting har hänt och håller ännu på att hända. Under den sena moderniteten har nationalstatens hegemoni inom geografins fält – men även geografins hegemoni över andra sätt att strukturera det politiska och det sociala livet – sakta men säkert kommit att ifrågasättas. Andra alternativ att organisera det politiska och sociala livet på och andra referensramar för självförståelse och identifikation med grupper har undan för undan kommit att bli mer och mer tänkbara. Globaliseringen av ekonomi, politik och kultur men även en medieexplosion och en transnationalisering av medielandskapet har kommit att undergräva fundamenten för forandets av nationella – geografiskt – föreställda gemenskaper. Framst de nationella public servicemonopolen för radio och teve men även den nationella dagspressens starka ställning på marknaden har idag – på modernitetens yttersta rand – kommit att utmanas av det satellitopererade ljushastighetsbaserade och marknadsliberala globala mediasamhället (Thussu, 2000 och Dahlgren, 2000b).

Världen förändras och under den sena moderniteten sker en politisk men även, ekonomisk och teknisk/kulturell omstrukturering av medielandskapet som i sin tur omstrukturerar hela det sociokulturella landskap som vi lever våra liv i. Allt fler medier utvecklas – den nya globala teknikens medier tenderar att lägga sig upp på de befintliga nationella medierna – och detta leder i sin tur till att allt mer innehåll cirkulerar i medierna samtidigt som digitaliseringen skapar nya förutsättningar för lagring och distribution av både innehåll och format. Thompson (1990) har uttryckt detta som en omstrukturering av vår uppfattning av tid, rum och avstånd vilka alla tre är exempel på geografins stöttepelare. Den nya medietekniken – sekundsnabba globala sändningar, globala publiksegment och platsoberoende Internetkommunikation – förändrar, enligt Thompson (1990), bokstavligt talat vår verklighet och därmed även vår förståelse av självidentitet och grupper av gemenskap.

Det är i denna av en medieexplosion (alternativt implosion) drivna omorganisationen av (fundamenten för) den socialt konstruerade verkligheten som nationalstatens men även geografins hegemoni utmanas. När tid, rum och avstånd upplevs på nya sätt och när föreställda gemenskaper skapas globalt, mer eller mindre oberoende av tid och rum, sker även någonting med vår förståelse av geografien, nationen och oss själva som geografiska varelser. Verkligheten och det sociala livet kan plötsligt förstås, och organiseras, utifrån andra principer än geografins och samtidigt som denna bas för det sociala livets ordning urholkas blir identiteten mer och mer flyktig.

Utvecklingen har beskrivits som en globalisering men det tycks samtidigt vara möjligt att hävda att just begreppet globalisering är ett modernt begrepp så länge som detta spelar inom ett geografiskt språkspel; så länge globaliseringen förstås som en omformulering av de lokala, regionala, nationella och kontinentala gemenskaperna – en omstrukturering av tid, rum och avstånd – *inom* den geografiska diskursens ramar. När vi talar om globalisering tycks vi ofta tala om en ny geografisk värld där tid och rum får nya snarare än mindre betydelser som ramar för formandet av föreställda gemenskaper. Den globaliserade världen tycks med andra ord fortfarande vara en geografisk värld även om den är en annorlunda värld och även om globaliseringen i sig kan tyckas revolutionerande blir den i tolkningen ett begrepp med en konserverande kraft så länge den (re)artikulerar geografiska begrepp in i nya diskurser men inom samma fält av diskurser, geografien.

Om moderniteten födelse ses som en rekonstruktion av den socialt konstruerade verkligheten

där denna verklighet gått från att struktureras utifrån religion och mentalt upplevda avstånd till att struktureras utifrån geografi och fysiskt mätbara avstånd borde modernitetens död vara förknippat med en rekonstruktion av den socialt konstruerade verkligheten på en lika hög abstraktionsnivå. Globaliseringen som ny betydelse för tid, rum och avstånd sker med andra ord inom moderniteten – inom geografin som diskursivt fält – medan först globalisering som avtagande betydelse för tid, rum och avstånd kan sägas peka mot modernitetens död.

Här tycks det mig även finnas en öppning att koppla Fukuyamas (1992) resonemang om historiens slut till modernitetens undergång geografins död. I Fukuyamas resonemang handlar moderniteten om tron på den eviga utvecklingen och på samma sätt som Lyotard pekar på postmoderniteten som upplösningen av modernitetens "the great narration" pekar Fukuyama på historiens slut som slutet på den moderna synen på utvecklingen. I resonemanget har vi nått vägs ände och står inför en avgrund av meningsfundament och vare sig man hyllar språnget ut i relativismen och pragmatisk eller fruktar ett sådant språng mot sanningsrelativism och cynism är vi där. Vi står på avgrundens kant och bakom oss ligger modernitetens fundament av fysiskt mätbar geografi i form av hemlandets gröna kullar och svajande ängder. Men hur är det nu? Är vi beredda att lämna våra hem bakom oss så som modernitetens pionjärer och nybyggare fick göra då de lämnade den religiösa verkligheten och byggde sina hem på geografisk mark? De lärde oss att rita kartor, dra gränser och dela in den fysiska världen i nationer men dessa indelningar betyder allt mindre för oss. Den mediala utvecklingen undergräver sådan fysikfundamentalism och genom nya sätt att kommunicera, skapa meningsfulla gemenskaper och överbrygga stora avstånd kommer nya fundament att ta form där de gamla faller för utvecklingens tyngd. Men det är klart att man kan kämpa med eller mot och det blir på detta sätt möjligt att peka på hur även en hyllning till globaliseringens revolutionerande krafter kan verka konserverande genom att (re)artikulera den geografiska referensramen (de moderna samhällets fundament) in i nya diskurser men att samtidigt hålla denna diskurs kvar inom det geografiska fältet av diskurser. Det är EU och det är det europeiska projektets kärna. Genom att tilltala oss som geografiska varelser; som européer, då nationaliteten betyder allt mindre för oss ska modernitetens undergång motas och verkligheten (den europeiska) ska hållas kvar inom modernitetens paradigm.

EU som politiskt projekt tar enligt resonemanget alltså formen av en konserverande kraft eftersom denna tilltalar européerna som just européer och som geografiskt betingade varelser. Den audiovisuella industri som alltså refereras till i texterna i de aktuella dokumenten om

MEDIA producerar i denna tolkning geografi – eller geografiska referenser/markörer/ramar/stycken av kontinenten och dess arv – vilka ska bilda grunden för en europeisk identitet. På detta sätt möts *industrin* och *kulturarvet* i *den audiovisuella sektorn* samtidigt som *identitetskulturen* möter *geografien* i den samma. På samma gång möts den *ekonomiska politiken* och *geografien* i samma sektor och det blir med ens tydligt hur EU: s audiovisuella politik inte enbart handlar om att artikulera identiteter som geografiska – att konstruera grupper av *vi* och *dem* utifrån geografiska kriterier – utan också om att strukturera den ekonomiska marknaden utifrån liknande geografiska kriterier.

Den ekonomiska politiken

Under den sena moderniteten har utvecklingen kommit att möjliggöra mediasändningar via satellit från USA till Europa men även global spridning av magasin och tidningar som baserar sig på livsstil snarare än geografisk tillhörighet. Denna utveckling kan sägas ha kullkastat de nationella mediemonopolen som rått och utgjort basen för de föreställda gemenskaperna – ramarna för identitetsformationer – under hela moderniteten (Thussu, 2000 och Dahlgren, 2000b). I och för sig finns det i de flesta av EU: s medlemsländer ännu en nationell press och mediasändningar utifrån en, om än mycket trängd, princip om public service. Detta medielandskaps struktur är dock utsatt för ett mycket högt tryck genom globaliseringen av mediemarknaden, satellit teknikens snabba sändningar och forandet av platsobundna föreställda gemenskaper över särskilt Internet. De globala strömningarna och den transnationella marknadens konkurrens har med andra ord urholkat de regler som förr gällde på Europas mediala spelplan och även här kommer EU: s audiovisuella politik in i bilden.

Politiken är ett tydligt brott mot frihandeln vad gäller den globala audiovisuella industrin. EU: s politik handlar om att skydda och värna den *inhemska* mediemarknaden från den globala konkurrensen. Genom tullmurar och subventioner ska den *egna* marknaden skyddas från utomstående importströmmar men underlätta motsvarande strömmar av export och detta pekar på en ekonomisk dimension i förståelsen av den audiovisuella politiken. Samtidigt finns tendenser mot att se den audiovisuella kulturen – kulturarvet – som det kit som ska hålla samman européerna i en föreställd gemenskap där betydelsen i denna gemenskap skapas genom distinktionen mot USA men även Asien och Afrika. Europa blir i denna förståelse en identitet eller markör för identitet. I denna tolkning blir de produkter och det kulturarv som produceras av den audiovisuella sektorn – som texterna i de aktuella dokumenten om MEDIA

refererar till – till bitar av Europa som konsumeras som symboliska markörer och referensramar vid forandet av en föreställd gemenskap som har kontinenten som bas.

Vare sig man anser att det var bättre förr eller välkomnar det nya medielandskapets platsbundna grundvalar så finns där en rad konsekvenser av en sådan globaliseringsprocess. Utvecklingen skapar en fragmentisering som i sin tur tycks ge upphov till en segmentisering utifrån klass, genus, etnicitet, (sub-) kulturell tillhörighet, smak, kunskap, vanor, etc. (Gandy, 2000). De globalt baserade medierna – som alltså tränger undan de nationella mediernas monopol – tenderar även att tilltala publiken som konsumenter snarare än medborgare och genom att sälja publik i form av potentiella köpare till reklammarknaden buntas denna publik samman i livsstilssegment som i sin tur värderas efter köpkraft (Gandy, 2000). Tillsammans med att betydelsen av tid, rum och avstånds minskar riskerar detta förändrade tilltal att urholka den demokrati som under moderniteten vilat i och tagit sin tillflykt till de nationella gemenskaperna och den känsla av delad fysisk plats som ligger däri (Gandy, 2000 och Dahlgren 2000a).

På ett relaterat sätt pekar Bauman (1998) på hur modernitetens globala medieexplosion ökat synligheten och medvetandet om alternativa sätt att leva men även hur denna utveckling leder till en ökad frikoppling från tid och rum. Detta skulle vidare leda till en splittring av moderna och lokalt förankrade samhällen som istället förenas i postmoderna och platsbundna segment av klasser för vilka tillgång till tid och rum blir den största skillnaden. Medialiseringen riskerar i Baumans (1995) ord att göra grannen till främling samtidigt som globala segment av klasser ersätter nationen och de lokalt förankrade samhällena som naturliga föreställda gemenskaper. De globala segmenten är internt förbundna och utgör icke-platsbundna samhällen men mellan dem riskerar banden att luckras upp och de gemensamma referensramarna försvinner då så att möjligheten att förstå varandra mellan segmenten minskar.

Dahlgren (2000a) menar att fungerande institutioner bara är en av två sidor av en fungerande demokrati; den andra är gemensamma referensramar och en känsla av att man delar någonting. Detta skapar i sin tur ett incitament att diskutera och att försöka uppnå konsensus om vad samhället är och står för. Om så inte sker, om olika segment inte känner att de har någonting gemensamt eller delar en gemenskap eller ett samhälle, finns heller inga ambitioner eller drivkrafter att komma överens och uppnå det konsensus som utgör demokratin; oavsett

om dess institutioner i teorin fungerar klanderfritt. Om detta resonemang kombineras med den ökade transparens som präglar den geografiska diskursens fält blir det tydligt hur en upplösning av nationens hegemoni inom geografins diskurs men även en upplösning av geografins hegemoni över andra möjliga organisationsformer riskerar att innebära en fara för demokratin.

På detta sätt kan EU:s politik, inte minst den audiovisuella, ses som ett försök att rädda den europeiska demokratin genom att (re)artikulera – interpellera – de som bor och verkar i Europa som geografiska varelser eftersom demokratin alltid (under moderniteten) varit sammanvävt med geografins strukturer. Nationen som bas för demokratin bygger (i bland andra Dahlgrens resonemang) på idén om att de individer som bor inom nationens gränser identifierar sig med nationen – där de nationella medierna fungerar som interpellande verktyg och ramar in den sociala verklighetens möjligheter att förstå sig själv och andra. Identifikation tillsammans med fungerande institutioner ger alltså förutsättningen för ett demokratiskt samhälle. Men vad händer då de interpellande verktyg som håller nationen – genom att strukturera ett kollektiv av individuella verklighetskonstruktioner – utsätts för konkurrens? Och vad händer med den bas (den verklighet) som det socialt konstruerade livet (livet som nationell medborgare) artikuleras ur? Geografins monopol som den bas varur det sociala livet artikuleras är satt i gungning och det är denna utveckling som Thompson (1990) har beskrivit som en medial revolution och det är samma utveckling som i en kombinerad läsning av Fukuyama (1992) och Anderson (1991) kan tänkas leda till modernitetens slutliga dödsryckningar där en ny verklighet tar form och där nya sätt att strukturera det sociala (och politiska) livet artikuleras på nya sätt ur denna nya verklighets nya fundament för förståelse av identitet och tillhörighet.

Identitetskulturen

Den diskursiva upplåsning som skymtar mellan raderna i dokumenten om MEDIA har för att uttrycka det annorlunda gjort det möjligt att tänka sig livet och den verklighet vari livet tar form på nya sätt. Där finns exempel på tankar om ett globalt samhälle a la McLuhans (1964) globala by men även på lokala och regionala självstyren vilket många militanta separatiströrelser världen över allt för ofta och allt för tydligt gör oss påminna om. ETA i Baskien, IRA på Nordirland men även rebeller i Tjetjenien är sådana exempel på hur nationens hegemoni inom geografins diskurs kommit att ifrågasättas. Separatismen kan alltså om man kopplar denna till McLuhans (1964) globala by och Baumans (1995) resonemang om

turister och vagabonder både ses som en reaktion mot det centrala styret men även mot globaliseringens minskade betydelse av tid, rum och avstånd för skapandet av föreställda gemenskaper. Separatismen blir då via en fixering vid platsen ett desperat rop efter en återgång till geografin som föreställd gemenskap; ett rop efter någonting fast att bygga identitet och tillhörighet på när modernitetens nationella fundament gått i kras och postmoderna vindar ilar över den nakna jorden. Men detta betyder också att vissa grupper i det globala samhället via den explosionsartade medieteknikens utveckling kan sluta sig samman i globala klasser som blir allt mindre begränsade av tid, rum och avstånd både genom Internet och snabbare transporter a la McLuhan (1964) samtidigt som andra grupper fjättras i det lokala utan möjlighet att ta sig någonstans men med vetskapen att så skulle vara möjligt (Bauman, 1998).

I den sena moderniteten blir kulturen en symbolisk resurs vilken används för att markera identitet (Fornäs, 1995). Framväxten av denna identitetskultur har vidare beskrivits som att identiteten i allt högre grad distanseras från den fysiska platsen och istället ger upphov till en ökad reflexivitet, en ökad medvetenhet om görbarhet och alternativa sätt att leva vilket i sin tur har kopplingar till en ökad medvetenhet om risker (Fornäs, 1995 och Giddens, 1999). Den ökade reflexiviteten och känslan av alternativ och möjligheter i sin tur i resonemanget leder till en ökande laboration av identitet. Denna semiotiska lek med identiteter är dock strikt inramad i den sociala konstruktionens gränser och samtidigt som tid, rum och avstånd omstruktureras skapas globala livsstilssegment baserade på bland annat tycke, smak och vanor (Fornäs, 1995, Gandy, 2000). Denna utveckling – en medieglobal identitetskultur där tidens och rummet gränser omstruktureras – är idag en realitet och innebär för många en växande känsla av rotlöshet; en känsla av att identiteten förlorar sin fasthet och kontinuitet då de traditionella (geografiska) dogmerna löses upp.

Denna rotlöshet leder i bästa fall till en lekfull kreativitet och till en positiv känsla av möjligheten att ständigt skapa och omskapa sig själv med hjälp av identitetskulturens oändliga förråd av symbolik så som många semiotiskt influerade teorier gör gällande. Allt som oftast leder dock rotlösheten, känslan av att inte höra till eller vara fast, till ett behov av nya klara och dogmatiska markörer och på detta sätt träder religion eller klass, etc. fram som nya ramar för föreställda gemenskaper vilka åter kan trygga identitetens fasta grund och obändiga karaktär. Ofta framstår även en återgång till den gamla geografins trygga dogmer som den enda vägen att gå och resultatet av detta blir en översvängning av identitetspendeln som

riskerar att leda till nationalism och främlingsfientlighet.

Den sena modernitetens upplåsning av den nationella – men även den geografiskt strukturerade – basen för det politiska livets organisation skulle med andra ord vara karaktäristiskt för den tid vi lever i. Den sena moderniteten går mot sitt slut och i söndertrasade fundament av gamla sanningar har vi tvingats finna oss till rätta. Det moderna samhället går mot ett annat samhälle med andra fundament. Jorgenson & Phillips (2002) resonerar i termer av ifrågasatt hegemoni och där nationalstatens naturlighet ifrågasätts kan man peka på en hegemoni i gungning och hur geografins – nationens – som fundament för sanningen utmanas av andra diskursers sanningar som obönhörligen pekar på verklighetens språkliga och språkets politiska karaktär.

Här är Andersons (1991) resonemang om nationalismens ursprung och spridning relevant för att kunna förstå modernitetens utveckling mot postmodernitet och ifrågasättandet av nationens monopol som bas för organisation av det politiska livet. Det blir naturligt att fråga sig varifrån den låsning som nu håller på att låsas upp kommer ifrån och det är just detta som Anderson (1991) men även Hobsbawm (1983) belyser. Andersons (1991) resonemang om nationalismens uppkomst och spridning samt dess fixering vid platsen och de fysiskt mätbara avstånden kopplas i resonemanget samman med moderniteten. Nationalismens blir alltså i detta resonemang nära sammanlänkad med moderniteten och i de förmoderna rikena handlade livet enligt Anderson inte om plats och fysiskt mätbara avstånd utan om religion och mentalt upplevda avstånd.

Hartley (1996) gör en liknande koppling och pekar på hur moderniteten hänger samman med de religiösa rikenas fall även om han pekar på hur journalistkåren ersätter prästerskapet som legitima företrädare för samhällets meningsskapande medan Anderson pekar på hur geografin ersätter religionen. I Hartleys (1996) resonemang ställs de förmoderna rikenas monarkier där kungens makt var av guds nåde, och kyrkan var den institution som hade makten att tolka guds vilja, mot de moderna republikerna där presidentens makt härrör från folket som i sin tur informeras av den fria pressens journalistkår. Journalistkåren skulle alltså ha tagit över prästerskapets roll som skapare av de meningsstrukturer mot vilka det sociala livet tolkas, mäts och förstås. Och det är i Hartleys (1996) resonemang just i dessa av journalistkåren textualiserade meningar och meningsstrukturer som geografins men också modernitetens väsen finns. Republik, folket och dess företrädare är begrepp som förstås i ett geografiskt

meningssammanhang och den moderna förståelsen av dessa begrepp skulle alltså vara byggd på ett outtalat antagande att de är geografiska begrepp.

Det blir i ljuset av detta tydligt hur ifrågasättandet av nationen till förmån för Europa men även av det lokala och regionala som primär politisk nivå i sin tur för med sig en möjlighet att ifrågasätta det fundament (den verklighet) som denna diskursiva kamp vilar på – geografin. Geografen som grund för att organisera samhällen, medborgarskap, identitet och politiska aktiviteter kan med andra ord ställas mot andra möjliga fundament som religion, klass, smak och konsumtion, etc. I den sena moderniteten tycks det alltså bli allt mer möjligt att föreställa sig nya sätt att organisera det sociala livet på. Samtidigt som detta kan öka förståelsen för andra samhällen riskerar det att undergräva förståelsen av oss själva och vi måste därför söka spåra fundamenten för våra kunskaper.

Europa och moderniteten

EU måste förstås som ett modernt projekt om man ser till hur EU: s politik strävar efter att hålla fokus kvar på geografin som bas för den socialt konstruerade verkligheten men även som yttre ram för skapandet av identitet och föreställda gemenskaper. Det verkar med andra ord både möjligt och rimligt att se på EU som en konserverande kraft i den globala omstruktureringen av den sociala verkligheten; en kraft som syftar till att motarbeta ett postmodernt samhälle och hålla den diskursiva och socialt konstruerade verkligheten kvar inom modernitetens gränser. EU kan därför sägas medla mellan en nationell diskurs i upplösning och en total upplösning av nationens diskurs men även det fält av diskurser vari även nationens konkurrerande diskurser befinner sig – den geografiska diskursen. Samtidigt är det en medling som tar plats i ett samhälle där nya digitalt kommunicerande globala kunskapsklasser, smak- och konsumtionssegment men även traditionella religiösa gemenskaper kämpar om att ta geografins plats som bas för den mening varpå det sociala livet vilar. På så sätt strävar dessa konkurrerande diskurser om att definiera innebörden i *Europa* men även innebörden i andra noder i den europeiska diskursen som exempelvis *kulturarv*, *identitet*, *politik*, etc. EU: s väsen skulle med andra ord ligga i det sociala livets geografiska organisation och inom den geografiska organisationens diskurs har nationen i sin tur härskat genom en hegemonisk låsning av betydelsen i den politiska diskursens centrala noder så som *demokrati*, *medborgarskap*, *representation*, etc. som nationella.

Utifrån samarbeten mellan nationella regeringar har en union – utifrån en verklighetsstruktur med tid, rum och avstånd som fundament – trätt fram och enligt denna unions väsen skapas därför grupper av *vi* och *dem* utifrån sådana geografiska kriterier. Unionen representerar i sin tur, via nationella regeringarna, de invånare som ömsom är medborgare i nationen och ömsom i unionen, beroende på vilken diskurs som identiteten för tillfället artikuleras in i. Min synpunkt är därför att EU måste ses som ett modernt projekt då det fungerar konserverande i och med att de artikulerar identitet men även alla andra aspekter av det sociala livet tillbaka till modernitetens väsen – geografin – och strävar efter att förhindra framväxten av en verklighet som struktureras efter helt andra än geografins principer.

Samtidigt är EU också ett erkännande av att nationalstatens dagar är räknade – och projektet blir på så sätt en kompromiss mellan nationens geografiska fundament och de platsbundna fundamenten vad gäller verklighetens strukturer, genom att möta denna utveckling i en definition av globaliseringen som en geografisk omorganisation. Unionen kan alltså sägas växa fram för att fånga upp spillrorna av de fallna nationerna utan att låta verkligheten tippa över geografins – modernitetens – rand. EU blir i en sådan tolkning ett sätt att hålla maktens legitimitet kvar inom geografins principer och dess koppling mellan representativ makt och platsbundna varelser. EU:s politiska legitimitet skulle alltså härröra ur den semantiska länken mellan EU som aktör och representerande maktutövare och Europa som hem för de individer som lever och verkar på kontinenten. Genom artikulation – interpellation – av individer som geografiska – platsbundna – varelser kan alltså EU:s legitimitet skapas och vidmakthållas. Så länge kopplingen mellan makt och fysisk plats består kommer EU därför att vara ett realistiskt alternativ men denna koppling kommer bara att bestå så länge individer ser sig som européer – bundna till platsen Europa.

Men vad är det då som skymtar bortom modernitetens rand? Bör vi genast kasta geografins bojor och ge oss hän åt det okända? Eller bör vi istället fortsätta att greppa ett stycke fysiskt europeiskt kulturarv och på så sätt gynna den europeiska kulturindustrin så att vi åtminstone vet vad vårt hem är för någonting? Det största problemet med McLuhans (1964) globala by om man vill förstå framtidens samhälle är förmodligen att metaforen inte tillåter oss att se bortom geografin – modernitetens väsen – utan tvärtom håller oss fast vid dessa moderna/geografiska noder som *tid*, *rum*, *avstånd*, *globalism*, *etc.* och även om dessa noder artikuleras på nya sätt förstås de inom modernitetens fält av diskurser (geografin) vilket aldrig kan vara det samma som en eventuell eftermodernitets fält av diskurser.

Det nya är skrämmande och i det moderna samhället precis som i alla samhällen är det kulturella kapitalet välstrukturerat och organiserat genom kanoniska processer inom maktens fält. Så om nya fundament ersätter de gamla riskerar och en ny verklighet a la Kuhns paradigmskifte faller över oss som en järnridå mellan generationer och i så fall riskerar maktens korridorer och departementens sakkunniga att förlora sina positioner över kommande generationer. I samband med detta kommer en platsobunden generation att titta fram bakom blåtandade laptoppar och bland satellitsnabba kommunikationsmedel och icke- fysiska gemenskaper och det är sådana individer som kommer att spränga sig in, men inte på det gamla fältet utan på ett helt nytt sådant maktfält, utan att ens bry sig om eller se den förra generationens fält som verklig – de blir den postmoderna verklighetens första invånare och de kommer inte att förstå sig själva som geografiska varelser.

EU får således ses som ett tappert men i längden dödsdömt försök att förlänga moderniteten och mota eftermodernitetens härjningar. Som historien gång på gång har visat oss kan vi vara förvissade om att moderniteten så småningom kommer att krossas – inte idag och inte imorgon – men förr eller senare faller moderniteten och den verklighet som träder i dess ställe kommer att bäras upp av totalt nya fundament. Såväl nation som union men även region och stad kommer att mista sin innebörd som plats men samtidigt kommer andra sätt att organisera det sociala livets verklighet – att konstruera föreställda gemenskaper – att uppstå ur det gamlas ruiner.

Men medan EU söker fånga upp spillror av fallna nationer strävar unionen efter att införlivas som ett trovärdigt alternativ för att inte även denna ska bli en spillra. Det är här som den audiovisuella politiken – men även kulturpolitik och strukturfonder – kommer in i bilden. Den industri som MEDIA syftar till att stödja är med andra ord en industri som producerar bitar av en kontinent – små fragment av en berättelse om geografin som grund för identitet – vilka blir till de ramar som möjligheten att skapa mening och föreställda gemenskaper fjättras inom. Det är därför inte särskilt underligt att det just är geografiskt medvetna produkter – produkter som skapas genom samarbete mellan minst tre länder inom unionen etc. – gynnas ekonomiskt samtidigt som den platsspecifika marknad som produktionen sker på skyddas mot konkurrens *utifrån*. Att skydda den *inhemska* marknaden kan både ses som en nödvändig åtgärd för att få igång en industri som så småningom ska kunna bära sig själv och som en konstgjord andning

på ett på förhand misslyckat försök att bygga en kuvös för det moderna samhällets dödsdömda grundfundament.

Men där finns även andra aspekter och medan den geografiska basen för det sociala livets organisation löses upp föds på många håll en obändig längtan efter en återgång till det som en gång har varit. Det är i ljuset av denna längtan som nationalismen och den religiösa fundamentalismen bör ses. I detta perspektiv handlar EU om att motverka en återgång till det förmoderna och kan alltså i viss mån ses som en framåtblickande kraft även om denna framåtrörelse är begränsad till att röra sig inom den moderna diskursens gränser. Det europeiska projektet kan alltså också tänkas ha vuxit fram som en motrörelse till en utveckling där den sena modernitetens upplösning av geografins – nationens – hegemoni har lett till den våg av nationalism och regionalism men även religiös fundamentalism som idag härjar på kontinenten. EU blir i en sådan tolkning en fråga om att balansera en återgång till gamla diskursiva sanningar och en dyrkan av den fysiska platsen – jordens eller trons och det heligas – makt att förklara världen, strukturera verkligheten och ge identitet och tillhörighet en mening. En av EU:s stora styrkor tycks alltså ligga i den gradvisa övergången från ett ekonomiskt samarbete utan artikulation av identitet eller tillhörighet till att bli ett kulturellt identitetsprojekt som artikulerar hela den sociala verkligheten in i en modern struktur av geografiska fundament och denna strukturs sätt att tänka, föreställa sig livet och framtiden på.

Samtidigt borde en viktig aspekt vara det faktum att de nationella statscheferna som alltså borde vara tvungna att lämna ifrån sig åtminstone delar av sin nationella makt vid en maktförskjutning erbjuds att ta del av den nya makten. I DN 20/2 2005 finns en debattartikel där den svenska regeringen kritiseras och anklagas för att ha tagit beslutet att flytta makten till Bryssel över huvudet på sina medborgare. På detta sätt har alltså de politiska aktiviteterna kommit att gå från att omfatta det geografiska territorium som utgjort nationalstaterna till att omfatta Europa; att via ett ekonomiskt samarbete sammanföra de europeiska nationerna i ett sammanhängande system av såväl ekonomi som identitet. Man skulle även kunna tala om en växelverkan mellan ekonomiska och kulturella aspekter inom den aktuella diskursen. Det faktum att allt mer av den ekonomiska makten, såväl kapital som makt däröver, förläggs till Bryssel kommer att påverka dem som berörs av den ekonomiska politiken. Samtidigt kan den kulturella dimensionen sägas vara en förutsättning för att den ekonomiska politiken ska upplevas som meningsfull och makten ska kunna förläggas till Bryssel. Om inte EU ses som ett trovärdigt alternativ till nationalstaten skulle rimligtvis inga nationella statschefer tillåta att

förlägga delar av makten dit. I samma nummer av DN (20/2 2005) finns även en artikel om hur EU efter många års kamp har kommit att erkännas av Bushs administration i och med att denne besökte EU: s högkvarter i Bryssel.

EU tycks med andra ord ha lyckats med att fånga upp spillrorna av nationerna och blivit till ett (relativt) rimligt alternativ för den politiska maktens organisation. Som modernt projekt interPELLerar EU sin medborgare som geografiska varelser och det är i denna koppling mellan geografin – visserligen in i en annan diskurs än nationen men väl inom det givna fältet av diskurser – och makten genom representation utifrån tid, rum och avstånd som moderniteten och EU: s moderna väsen ligger. Vissa avgörande frågor tornar här upp sig. Vad får denna utveckling för konsekvenser för skapandet av föreställda gemenskaper? Kommer den europeiska låsningen av det politiska livet att bestå eller bara klara sig en kort period innan geografins fundament spricker upp för gott. Det är mot dessa frågor jag nu vänder mig i och med att jag söker summera ihop analysen.

5.Slutsats

Först och främst - för att moderniteten ska kunna sägas vara slut anser jag att man bör kunna tala om geografins död. Även om denna modernitet ännu lever och andas sina geografiska fundament är och förblir EU detta avseende en på förhand utdömd livräddning på en trött och gammal modernitet. Moderniteten är trött men innan vi begraver den måste geografin som bas för skapandet av meningsfulla identiteter och för strukturerandet av den sociala verkligheten kännas hopplöst och förgången. Detta ställer givetvis även vissa krav på att en ny sådan bas att artikulera det sociala livet ur först måste och sedan ses som så självklar att den inte kan ifrågasättas. Som sådana diskursiva baser har de globala kunskaps/intressesegmenten ännu långt kvar. Och vad en sådan ny bas däremot skulle kunna tänkas bestå i är givetvis omöjligt att på förhand svara på men som bland andra Hobsbawm (1983) betonat finns där och har det ständigt funnits utmanare till geografins hegemoni. Och oavsett om det globala medielandskapets explosion/implosion ses som drivare eller konsekvens av den geografiska basens skenande transparens så är upplåsningen redan gjord och utifrån Jorgensen & Phillips (2002) teorier om diskursformationer är utgången av en sådan upplåsning långt ifrån given och är aldrig på förhand bestämd att gå i en eller annan riktning. Den nationella diskursens godtycklighet blir allt tydligare i ljuset av globaliseringen men även geografin som bas för nationella, kontinentala, regionala eller lokala diskurser blir allt mer transparenta. Globaliseringen för med sig, på gott och ont, ett medielandskap där föreställda gemenskaper i

allt högre grad kan skapas utifrån andra kriterier än de som bestäms av plats och fysiskt mätbara avstånd. Samtidigt träder den europeiska diskursen fram som mer och mer tänkbar genom att fånga upp den nationella diskursens spillror och (re)artikulera dem i en ny diskurs inom samma fält av diskurser. Den diskursiva ordningen är redan satt i gungning och en sådan upplåsning – politiseringen av det objektiva i denna ordning – innebär att starka krafter släpps lösa och konsekvenserna av sådana krafter är alltid svåra att förutse.

En kort sammanfattning

Det är bland annat en strävan att fånga upp den nationella diskursens spillror som tar sig uttryck i den semantisk sammansmältning mellan Europa som plats och EU som politisk aktör med naturlig rätt att representera de som bor i Europa genom deras platsbundna väsen. Denna strävan återfinns också i texterna i de aktuella dokumenten om MEDIA. Men hur omtumlande en sådan revolution vad gäller en omstrukturering av den geografiska basen – oavsett om denna är temporär eller långvarig – för meningsskapandet av tillvaron och den egna identiteten från nation till kontinent än känns så måste ändå den revolution som enligt Hartley (1996) mynnande ut i moderniteten ha varit mer omtumlande. Moderniteten innebar en helt ny dimension för basen av skapandet av de föreställda gemenskaperna – från religion till geografi – och för att tala om modernitetens slut borde man därför kunna peka på en omstrukturering på samma abstraktionsnivå. Detta skulle även kunna uttryckas som ett byte av den ”verklighet” – underliggande och mer abstrakt nivå av diskursiv mening – som det sociala livets diskurser artikulerar sina noder ur.

Samtidigt som den Europeiska unionen tar form – temporärt eller långsiktigt – finns där också krafter som vill gå än längre. Nationalismen härjar idag den europeiska kontinenten och medan främlingsfientliga partier vinner mark i allt fler av de europeiska länderna tycks fler och fler regioner strida för självständighet och kampen för regional självständighet är inte längre enbart förknippat med Baskien och Nordirland. Detta skulle kunna bero på att sättet att föreställa sig sin plats i världen idag är öppnare än för tio år sedan och det är i så fall en inte allt för djärv gissning att detta är sammanflätat med den nationella diskursens upplåsning men framför allt med det faktum att den geografiska ordningen av diskurser kommit i gungning. I ljuset av en förståelse av kontinenten där den moderna geografins diskursiva ordning spricker upp i främlingsfientliga och militanta öar där pendeln slår tillbaka och platsen dyrkas som helig kan EU givetvis ses som ett fredsprojekt. Det är i en sådan förståelse möjligt att se EU som en samlande kraft som ska och kan ”rädda” Europa från såväl nationalismens som

religionens men även den platsbundna verklighetens krafter att splittra de traditionella samhällena och gemenskaperna.

Men kan EU verkligen verka som en enande kraft och motverka fragmentiseringen av kontinentens olika typer av gemenskaper när denna kontinent väl är uppkopplad på den globala identitetskulturens konsumtionsfokuserade digitala mediemotorväg? Uppdraget är onekligen svårt eftersom det handlar om att ena två krafter som sliter samma verklighet åt olika håll och samtidigt som denna medling innebär en kompromiss måste det som är verkligt hindras från att spricka upp – det är en ömtålig verklighet. Men även varje försök att backa kommer att misslyckas och vi är därför dömda att gå framåt längs de vägar som öppnats. När vi identifierat nationens och geografins hegemoni över andra diskurserna och kan lyfta fram hur denna hegemoni inte bygger på neutrala fakta utan på historiskt formade språkliga system av mening döms vi att på pragmatiskt vis söka finna ut vilken verklighet vi vill ha och sedan sträva efter att förverkliga denna verklighet, att göra den nya verkligheten meningsfull och möjlig att föreställa sig för att på så sätt blåsa liv i en utopi och få den att ta form inför våra trötta men förvånade ögon.

Några avslutande ord

För att återgå till forskningsfrågorna och knyta analysen samman med det inledande citatet av Wim Wenders vill jag helt enkelt peka på en geografisk värld – en modern värld som är indelad efter fysiskt mätbara avstånd – med kontinenter på den högsta abstraktionsnivån, nationer på nästa och med regioner och lokala samhällen tätt följt därpå. Det är en fixering vid ordning och struktur – vid mätning och kontroll – som bara kan tillskrivas moderniteten. Vad vi nu ser är en världsbild satt i gungning – den moderna geografiska världens fundament håller på att rasa under våra fötter och medan postmodernitetens sanningsrelativism och begreppsglidande pragmatism blåser upp till storm kan vi välja att klamra oss fast vid det som varit eller att ge oss hän åt att skapa mening i det nya.

De analyserade texterna i dokumenten om MEDIA är manifestationer av den ordning av diskurser som bildar undersökningen kontext och denna handlar om geografien som bas för meningsskapandet av alla aspekter av det sociala livet – såväl den egna tillvaron som den omvärld som denna tillvaro utspelar sig i. Men om geografien – de fysiskt mätbara avståndens logik – är modernitetens fundament så är EU ett modernt projekt. Bortom nästa hörn väntar eftermodernitetens kaos av okända men fantasieggande baser för det sociala livets

organisation. Det blåser upp till storm och frågan är helt enkelt om vi vågar se efter, om vi vågar släppa taget om det vi vet – geografin – och se vad eftermoderniteten har att erbjuda oss. Först i så fall kan vi tala om modernitetens död så som Fukuyama (1992) pekat mot men även om en ny verklighetsrevolution à la Hartley (1996) och om upplösningen av tid och rum à la McLuhan (1964) men även Thompson (1990) och Bauman (1998).

Men samtidigt är det viktigt att betona att det inte är bilden av en fantasieggande utopisk framtid som träder fram i dokumenten utan tvärtom ett desperat försök till en återgång – ett krampaktigt grepp om det som varit – och genom skapandet och skyddandet av en intern audiovisuell marknad skapas också en kuvös för en gammal och trött modernitet. Den underliggande bild som återkommer i dokumenten är att den geografiska platsen Europa är *vårt* hem (och att Amerika, Asien, Afrika, etc. är *deras* hem). Europa är vårt hem och EU den politiska aktör som talar och kan tala å *våra* vägar. Så samtidigt som EU kan ses som ett fredsprojekt i och med att det verkar mot lokalisering och regionalt självstyre baserat på en främlingsskap (även inom Europa) kan samma projekt ses som ett bygge av murar mot det som (utifrån geografiska och mätbara avstånd) finns utanför Europa. Och i en sådan tolkning är det knappast möjligt att se det europeiska projektet som ett projekt som motverkar främlingsskap; frågan blir komplex och innehåller fler dimensioner.

Men samtidigt är EU ett faktum och genom att medla mellan den unionella makten och de nationella regeringarnas makt artikuleras den nationella diskursens centrala noder och begrepp in i en ny europeisk diskurs inom samma fält av diskurser med geografin som bas. Dokumenten säger oss alltså att Europa är *vårt* hem men där finns även konkurrerande diskurser som inte kommer fram i texterna i de aktuella dokumenten – upplåsningen är redan gjord och det är inte längre möjligt att vända om. I början av uppsatsen citeras Wim Wenders som säger att identitet handlar om att inte behöva ett hem – att vara så trygg i vetenskapen om vem man är att man inte behöver klamra sig fast vid ett sådant hem. Först då är man fri och kan ge sig ut att upptäcka, leka och låta sig influeras av det okända. Först då är man fri att skapa sin identitet utan att klamra sig fast vid gamla falnande fundament.

Referenslista

Litteratur:

Anderson, Benedict (1991) *Imagined communities – reflections on the origin and spread of nationalism*. Verso: London

Barker, Chris (1999) *Television, globalization and cultural identities*. University Press: Buckingham

Bauman, Zygmunt (1995) *Postmodern etik*. Diadlos: Göteborg

Bauman, Zygmunt (1998) *Globalisering*. Studentlitteratur: Lund

Belsey, Catherine (2002) *Poststructuralism -a very short introduction*. University Press: Oxford

Burr, Vivien (1995) *An introduction to social constructionism*. Routledge: London

Dahlgren, Peter (2000a) Media, Citizenship and Civic Culture I Curran, James & Gurevitch, Michael (Red) *Mass Media and Society*. Arnold: London

Dahlgren, Peter (2000b) Key Trends in European Television I Wieten, Jan, Murdock, Graham & Dahlgren, Peter (Red) *Television Across Europe - A Comparative Introduction*. Sage: London

Deacon, David (1999) *Researching communications – a practical guide to methods in media and cultural analysis*. Arnold: London

Fairclough, Norman (1995a) *Media discourse*. Arnold: London

Fairclough, Norman (1995b) *Critical discourse analysis – the critical study of language*. Longman: London

Fiske, John (1990) *Kommunikationsteorier – En introduktion*. Wahlström & Widstrand: Stockholm

Fornäs, Johan (1995) *Cultural Theory & Late Modernity*. Sage: London

Foucault, Michel (1993) *Diskursens Ordning*. Symposium: Stockholm

Fukuyama, Francis (1992) *The end of history and the last man*. Free pree: New York

Gandy, Jr, Oscar, H (2000) Race, Ethnicity and the Segmentation of Media Markets I Curran, James & Gurevitch, Michael (Red) *Mass Media and Society*. Arnold: London

Giddens, Anthony (1999) *Runaway World*. Profile Books: London

Hartley, John (1996) *Polpular reality - journalism, modernity, popular culture*. Arnold: London

Hobsbawm, Eric (1983) *Mass-Producing Traditions: Europe, 1870 – 1914* I Hobsbawm, Eric & Terence Ranger (Red) *The Invention of Tradition*. University Press: Cambridge

Howarth, David (2000) *Discourse*. Open University Press: Buckingham

Jorgensson, Marianne & Phillips, Louise (2002) *Discourse analysis as theory and method*. Sage: London

Kleberg, Carl - Johan (1996) *Världsrapporten om kultur och utveckling och kommunernas kulturpolitik*. I Svensson, Alvar och Lundberg, Kerstin (Red) *Kultur som resurs – Om den lokala kulturpolitikens möjligheter*. Kommentus Förlag: Stockholm

McLuhan, Marshall (1964) *Understanding media – the extension of man*. McGraw: New York

Morley, Davis and Robins, Kevin (1995) *Spaces of Identity, global media, electronic landscapes and cultural boundaries*. Routledge: London och New York

Thompson, B, John (1995) *Media and Modernity*. Polity Press: Cambridge

Thussu, Daya Kishan (2000) *International Communication - Continuity and Change*. Arnold: London

Wittgenstein, Ludwig (1992) *Filosofiska undersökningar*. Thales: Stockholm

Internet:

http://europa.eu.int/comm/avpolicy/intro/intro_en.htm